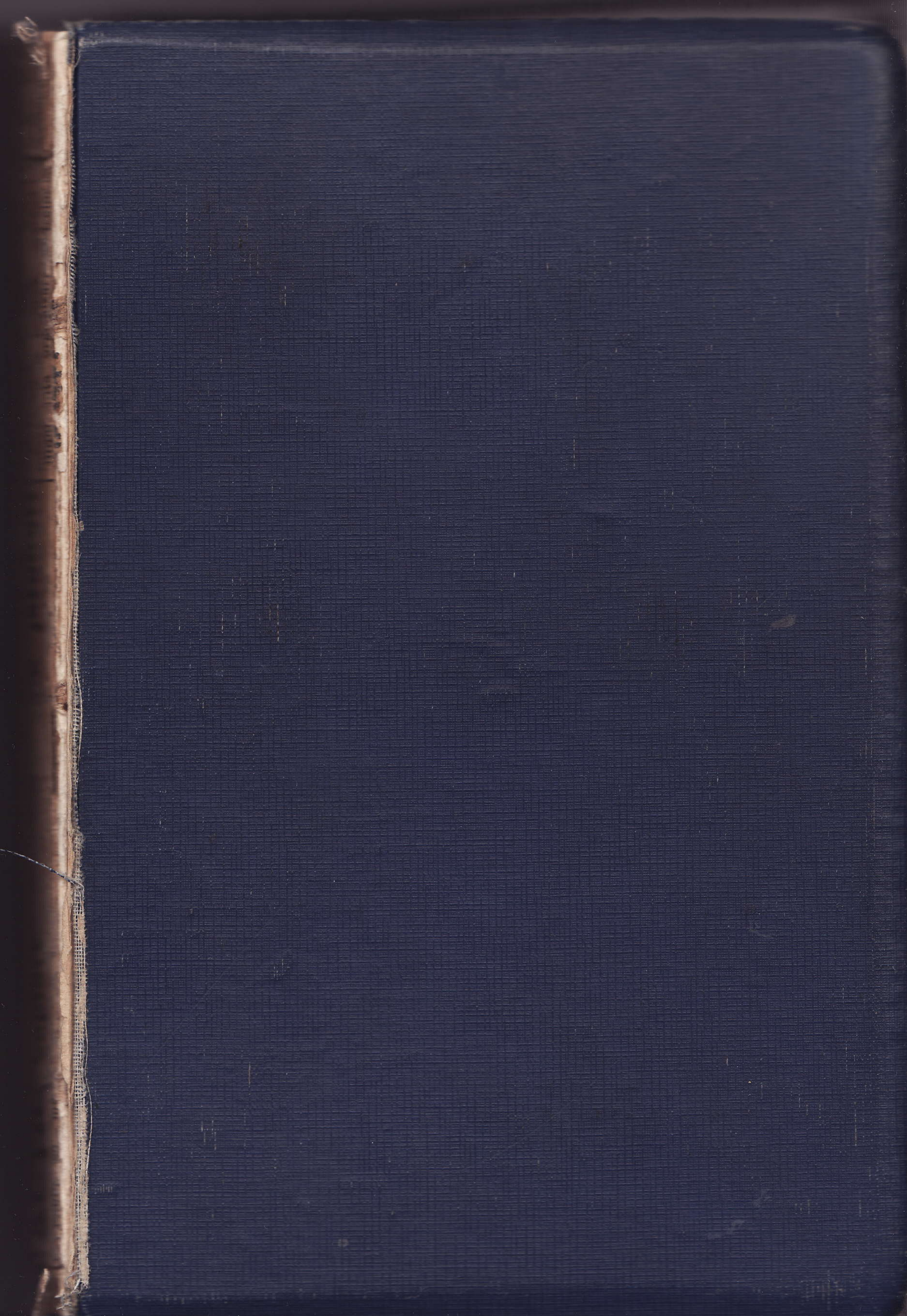


Dr. NICODIM MILAŞ

CANOANELE BISERICII ORTODOXE

INSOŢITE de COMENTARII



VOL. I, PARTEA II.

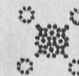
(CANOANELE SINOADELOR ECUMENICE)

TRADUCERE FĂCUTĂ DE

UROŞ KOVINCICI
Protoiereul ortodox sârbesc al Aradului.

şi

Dr. NICOLAE POPOVICI
Profesor la Academia teologică din Arad.



ARAD
Tipografia Diecezană
1931.



Prefață.

Traducătorii lucrării prezente, când ne-am apucat de lucru, eram cuprinși de oarecare îngrijorare firească, așteptând să cunoaștem felul cum va fi apreciată cartea de cei în drept să judece astfel de lucrări. Dupăce a eșit la lumina zilei partea I din vol. I s'au exprimat și ni-au venit la cunoștință multe opinii favorabile, atât pe cale particulară, cât și prin presa noastră bisericească. Dintre cele din urmă relevăm mai ales aprecierea P. C. Sale Păr.-lui **Arhim. I. Scriban**, *profesor universitar, publicată în revista Sfântului Sinod,* **Biserica Ortodoxă Română**, *anul 1930, Nr. 7—8, pag. 781—785, și pe cea a dlui profesor* **Dr. Vasile Loichiță**, *publicată în revista* **Candela** *dela Cernăuți, anul 1930, Nr. 4—6, pag. 270—271. Ne îndeplinim o datorie când exprimăm Domniilor Lor și la acest loc mulțumiri adânci și călduroase pentru osteneala ce și-au luat-o de a cerceta în chip amănunțit cartea noastră. Numeroasele aprecieri favorabile ni-au întărit convingerea că am început și facem un lucru bun și folositor Sfintei noastre Biserici.*

Acum dăm publicității partea a II-a din vol. I, care conține atât textul tuturor canoanelor sinoadelor ecumenice, cât și comentariile acestor canoane din opera canonică a lui N. Milaș. Rămâne ca în curând să tipărim, cu ajutorul lui Dumnezeu, și vol. II cu textul canoanelor sinoadelor locale, ale Sf.-lor Părinți și al canoanelor întregitoare, însoțite deasemenea de comentariile lui N. Milaș.

Scriitorul acestor rânduri am tradus textul canoanelor sinoadelor ecumenice ținându-mă strâns de textul din Sintagma Ateniană. Unde mi s'a părut că textul canoanelor, în urma construcției gramaticale, nu ar fi destul de clar, am pus dela mine unele cuvinte lămuritoare, cari se găsesc în traducerea textului canoanelor între semnele [ ]. Apoi în multe locuri din textul canoanelor am întrebuințat și neologisme, de cari nu se găsesc în limba traducerilor românești mai vechi ale canoanelor. Am făcut

acest lucru din necesitate, iar nu cu intenţiunea de a introduce inovaţiuni în limba bisericească, şi m'am nizuit să întrebuinţez neologisme numai când mi s'a părut că altfel nu se poate reda fidel ideia originalului grecesc.

La sfârşitul vol. I am pus un indice alfabetic al tuturor materiilor şi numirilor cuprinse în ambele părţi ale volumului prim. La alcătuirea indicelui am folosit atât indicele din opera lui N. Milaş: „Colecţiunea canoanelor Sfinţilor Apostoli..." cât şi cel din lucrarea lui: „Canoanele Bisericii ortodoxe însoţite de comentarii", cari lucrări servesc de bază la traducerea prezentă. Deoarece însă cu greu se poate alcătui un indice absolut complet, rog pe binevoitorii cititori, ca la căutarea diferitelor chestiuni să se folosească şi de arătarea canoanelor paralele, cari sunt puse după textul fiecărui canon.

Arad, Ianuarie 1931.

Dr. Nicolae Popovici.

ERATA.

La pag.	7,	rândul	11	de	sus	în	jos	în loc de:	*dacă,*	citeşte:	***dacă însă***
„ „	„	„		„	jos	„	sus	„ „ „	*acesta*	„	***acest***
„ „	15	„	20	„	„	„	„	„ „ „	*au dispus*	„	***am dispus***
„ „	29	„	13	„	„	„	„	„ „ „	*preptul*	„	***dreptul***
„ „	49	„	4	„	sus	„	jos	„ „ „	*sinodul*	„	***cea dela sinodul***
„ „	119	„	13	„	jos	„	sus	„ „ „	*„mai buni"*	„	***„cei mai buni"***
„ „	119	„	11	„	„	„	„	„ „ „	„ „	„	„ „ „
„ „	179	„	15	„	sus	„	jos	„ „ „	*Macr*	„	***Marca***
„ „	226	„	8	„	jos	„	sus	„ „ „	*πoραλόγως*	„	***παραλόγως***
„ „	361	„	15	„	sus	„	jos	„ „ „	*Nicolae I*	„	***Nicolae II***
„ „	390	„	15	„	jos	„	sus	„ „ „	*ceeace*	„	***aceea***

Canoanele Sinoadelor ecumenice.

ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΩΝ ΣΥΝΟΔΩΝ

Canoanele primului Sfânt Sinod ecumenic dela Niceia.

Canonul 1.

Dacă cineva în boală s'a chirurghisit de către medici, sau de către barbari s'a tăiat, acesta să rămână în cler. Iar dacă cineva, sănătos fiind, s'a tăiat pe sine-şi, acesta, se cuvine a înceta să se numere în cler; şi de acum înainte nici unul dintre cei de felul acesta nu trebue să se primească [în cler].[1]) După cum este învederat aceasta că s'a hotărît despre ceice comit astfel de faptă şi îndrăznesc pe sine a se tăia; dacă oarecari s'ar fi făcut eunuhi de către barbari sau de către stăpâni, altcum găsindu-se vrednici, pe unii ca aceştia canonul îi primeşte în cler.

(21, 22, 23, 24 ap.; 8 înţâiu-al doilea.).

— Acest canon niceian se referă la ***canonul*** (κανών) existent cu privire la cei castraţi şi acesta este canonul 21 ap. Canonul prezent conţine în general ceeace dispun canoanele 21—24 ap. şi comentariile acelora servesc de comentar totodată şi pentru acesta canon. După opinia lui Beveregiu, corectă istoriceşte,[2]) canonul acesta s'a dat în urma cazului presbiterului din Antiohia, ***Leontie,*** carele a trăit cu o femeie Eustolia, cu care nu a fost cununat; şi deoarece el nu a voit să dimită din casa sa pe aceastâ femeie şi pentruca să fie liber de orice bănuială, s'a castrat însuşi pe sine. Eustatie din Antiohia din cauza aceasta l-a

[1]) Cuvintele puse aici şi în textul celorlalte canoane între semnele [ ] sunt adause de noi pentru mai buna înţelegere a textului canoanelor (N. Tr.).

[2]) Beveregii Synodicon. Annot. p. 44—45. — Compară: Athanas., ad imper. Constant. apol. 1. — Theodoret, hist. eccl. I, 24. — Socrat. hist. eccl. II, 26.

oprit pe acest Leontie dela săvârşirea serviciilor divine şi probabil că în calitate de preşedinte al sinodului a îndemnat sinodul să repeţească vechiul canon asupra celor castraţi, ceeace sinodul a şi făcut prin acest canon.

Canonul 2.

Fiindcă multe, sau din nevoie sau altminterea la stăruinţa oamenilor, s'au făcut împotriva canonului bisericesc, încât oamenii venind de curând dela viaţa păgânească la credinţă şi dupăce s'au catehisit puţin timp, s'au adus îndată la baia duhovnicească şi deodată cu botezarea se promovau la episcopat sau presbiterat, bine s'a socotit ca de acum înainte să nu se mai întâmple aşa ceva; pentrucă trebue timp şi celui ce se catehizează, şi după botez mai multă cercare. Că lămurită este apostolica Scriptură, care zice: Nu neofit,[1]) ca nu mândrindu-se să cadă în osândă şi în cursa diavolului (I. Tim. 3, 6.). Iară dacă, trecând timp, s'ar afla vreun păcat sufletesc la persoana aceea, şi s'ar vădi de către doi sau trei martori, unul ca acela să înceteze din cler. Iar celce ar face împotriva acestora se va periclita în privinţa apartinenţii lui la cler ca unul, carele s'a ridicat împotriva marelui sinod.

(61, 75, 80 ap.; 9, I ec.; 9, 10 Neoces.; 3 Laod.; 10 Sard; 17 întâiu-al doilea; 89 Vasile c. M.; 1, 4 Grig. Nis.).

— Sinodul dela Niceia, emiţând canonul său prezent, se referă la canonul existent în privinţa acestei chestiuni şi enunţă că numirea pripită întru episcop sau presbiter a unor oameni, cari abia s'au convertit dela viaţa păgânească şi s'au botezat, se face împotriva *„canonului bisericesc"* (*παρὰ τὸν κανόνα τὸν ἐκκλησιαστικὸν*), — acesta însă este canonul 80 ap., pe care sinodul dela Niceia îl repeţeşte acum în întregime şi îl confirmă. Nu menţionează cazul: «când se întâmplă în urma darului lui Dumnezeu» — despre ceeace vorbeşte canonul apostolic respectiv când cineva se face episcop îndată ce s'a botezat; dar se poate crede că sinodul acceptă întru toate cazul acesta. Cazurile lui Ambrosie şi Nectarie dela finea secolu-

[1]) De curând botezat (N. Tr.).

lui al IV-lea sunt cele mai bune mărturii despre aceasta, ceeace am şi menţionat la comentarul acelui canon ap.

Sinodul dela Niceia înoind canonul 80 apost., atrage atenţiunea că în cursul timpului s'au întâmplat multe cazuri împotriva dispoziţiilor acestui canon bisericesc, şi adică sau din nevoie sau altminterea la stăruinţa oamenilor (*ὑπὸ ἀνάγκης ἢ ἄλλως ἐπειγομένων τῶν ἀνθρώπων*). După cum bine remarcă arhimandritul Ioan la explicarea acestui canon,[1]) în primele secole în urma împrejurărilor trebuia să se admită ca oamenii să se boteze repede şi apoi imediat să fie hirotoniţi în treptele sfinţite; şi aceste împrejurări au fost provocate prin faptul că multe mii de oameni primeau creştinismul deodată şi nu era timp pentru ca mulţimea aceasta de oameni să fie instruită timp mai îndelungat în doctrina creştină, dar nu era prilej nici din cauza persecuţiilor permanente. Pe lângă aceasta persecuţiile erau îndreptate totdeauna în prima linie împotriva persoanelor preoţeşti, dintre cari foarte mulţi au murit la locul de pierzare şi astfel direct nevoia (*ἀνάγκη*) cerea ca cât mai curând să se pună oameni noui în locul celor executaţi. Intre aceste persoane preoţeşti numite din nou nu erau, fireşte, toate, după cum trebuiau să fie în conformitate cu canoanele. Dintre ceice s'au făcut în grabă presbiteri, şi îndeosebi episcopi, mulţi au fost numai spre paguba Bisericii şi aduceau în ierarhia preoţească spiritul trufiei, de care erau pătrunşi în păgânism; şi din cauza aceasta sinodul dela Niceia menţionează în acest canon al său cuvintele Apostolului Pavel către Timoteiu (I ep. 3, 6), pentruca aceştia, nefiind încă examinaţi şi întăriţi în credinţă, nu cumva sumeţindu-se să cadă în cursa diavolului şi să fie spre paguba Bisericii. Canonul permite ca cei găsiţi în cler să şi rămână acolo, dar imediat după aceea dispune ca în viitor să nu se mai întâmple aşa ceva (*τοῦ λοιποῦ μηδὲν τοιοῦτο γίνεσθαι*), deoarece zice că trebue timp pentru instruirea în credinţă înainte de botez, iar după botez trebue să se cerceteze timp mai îndelungat credinţa şi aptitudinea respectivului şi dacă se învederează şi se dovedeşte că sunt vrednici, atunci se pot primi în cler, ba pot fi puşi chiar şi episcopi. Pentru cazul din urmă, anume când respectivul se poate învrednici şi de episcopat, vom vedea, între altele, la comentarul canonului 10 al si-

[1]) Op. cit., I, 285.

nodului din Sardica, că se prescrie ca cel, despre care se crede că poate ocupa scaunul episcopesc, trebue să petreacă timp mai îndelungat în fiecare treaptă ierarhică şi numai în cazul dacă s'a dovedit că s'a distins în treptele ierarhice inferioare, poate să se facă părtaş de demnitatea cea mai mare (τῆς μεγίστης τιμῆς), după cum spune Aristen la comentarul acestui canon al 2-lea dela Niceia.[1]) Dimpotrivă referitor la ceice, fiind de curând botezaţi, au fost făcuţi presbiteri sau episcopi şi cărora canonul le permite să rămână în cler, canonul cere a fi examinaţi dacă nu au vre-un «păcat sufletesc» (ψυχικόν τι ἁμάρτημα) şi dacă se observă şi se dovedeşte că au astfel de păcate, canonul dispune să fie excluşi din cler. In ce priveşte felul acestor păcate sufleteşti, cari se menţionează aici şi cauza pentru care se vorbeşte numai despre aceste păcate, iar nu şi despre cele corporale, fiecare comentator canonic este de altă opinie. In privinţa aceasta cea mai firească ni se pare opinia lui Valsamon, carele zice că fiecare păcat păgubitor sufletului este a se numi sufletesc, având motiv fie sufletesc, fie corporal; şi din cauza aceasta Biserica şi numeşte fiecare păcat cădere sufletească; aşadară canonul acesta dela Niceia aminteşte numai păcatele sufleteşti, deoarece sub acestea înţelege şi pe cele corporale (τὰ σαρκικά).[2])

Canonul 3

Marele sinod a oprit cu desăvârşire ca episcopul, sau presbiterul, sau diaconul sau în general oricine din cler să aibă femeie introdusă pe furiş, afară decât numai pe mamă, sau soră, sau mătuşă, sau pe singurele persoane, care sunt libere de toată bănuiala.

(5, 26 ap.; 5, 12, 13 trul.; 18, 22, VII ec.; 19 Ancira; 3, 4, 25, 38, 70 Cart.; 88 Vas. c. M.).

— La comentarul primului canon al acestui sinod am văzut că sinodul a avut motiv de a se ocupa de femeile, care locuiau într'o casă cu unele persoane sacerdotale şi care nu erau soţii legitime şi anume din cauza acelui presbiter *Leontie*, care a ţinut în casa sa pe o oarecare Eustolia şi din cauza căreia mai apoi

[1]) Sint. At., II, 120.

[2]) Sint. At. II, 120.

s'a castrat. In nex cu aceasta sinodul a găsit de bine şi necesar să se ocupe în general de viaţa conjugală a persoanelor sacerdotale şi să orânduiască în această privinţă ceeace era în consonanţă cu prescripţiunile existente ale legislaţiei bisericeşti şi cu demnitatea stării sacerdotale. — Acest lucru îl găsim exprimat înainte de toate în expunerea istoriei acestui sinod şi separat la istoricii bisericeşti: Socrat, Sozomen şi Gelasiu[1]) şi apoi şi în acest canon.

Deoparte pentruca persoanele sacerdotale, cari nu aveau soţii legiuite, să fie ferite de orice reproş, dealtăparte spre a se evita orice excepţionare împotriva vieţii conjugale a persoanelor sacerdotale, cari excepţionări de multe ori erau îndreptăţite, unii dintre Părinţii dela Niceia, după spusele istoricilor menţionaţi, au propus să se dea o dispoziţie, conform căreia să se interzică tuturor persoanelor sacerdotale dela ipodiaconi în sus de a trăi viaţă conjugală. Sinodul nu a primit această propunere şi ***Pafnutie***, episcopul din Tebaida, unul dintre Părinţii sinodului, a exprimat părerea majorităţii în felul acesta: «nu trebue a impune clericilor şi persoanelor sacerdotale acest jug greu, deoarece viaţa conjugală este onorabilă şi patul conjugal este nepătat, iar în urma rigorii exagerate Biserica va avea pagubă mai mare; afară de aceea nu oricine se poate supune unei legi de înfrânare atât de stricte şi uşor se poate întâmpla ca pe această cale să se expună pericolului castitatea multor femei. Legătura dintre soţ şi soţia legală este castitatea adevărată. Prin urmare este suficient dacă — ***în conformitate cu vechea tradiţie bisericească*** — nu se permite căsătoria pe seama celorce au intrat deja în cler, dar ***la nici un caz*** respectivul să nu se despartă de soţia, pe care a luat-o, fiind laic.»[2]) Declaraţia aceasta a lui

[1]) Socrat. hist. eccl. I, 11. — Sozom. hist. eccl. I, 23. — Gelas. Cysic. hist. concilii Nic. II, 32 (Harduini, I, 438).

[2]) Socrat. hist. eccl. I, 11: „Cumque hac in re in medium proposita, singulorum sententiae rogarentur, surgens in medio episcoporum consessu Paphnutius vehementer vociferatus est, non esse imponendum clericis et sacerdotibus grave hoc jugum: honorabiles nuptias et torum immaculatum esse, dicens, ne ex nimia severitate damnum potius inferrent ecclesiae; neque enim omnes ferre posse tam districtae continentiae disciplinam, ac forsitan inde eventurum esse ut cupisque uxoris castitas minime custodiretur. Castitatem autem vocabat congressum viri cum uxore legitima Satis esse, ut qui in clerum fuisserunt adscripti, juxta veterem ecclesiae

Pafnutie avea cu atât mai mare importanţă, cu cât dânsul nici odată nu a avut relaţiune cu femei şi a fost celebru pentru înfrânarea sa, petrecându-şi întreaga sa tinereţe în mânăstire. Sinodul a primit cu aprobare declaraţia lui Pafnutie, permiţând pentru viitor fiecărui cleric de a alege liber să fie necăsătorit sau să trăiască viaţă conjugală.[1] Hotărîrea aceasta a sinodului a fost în deplin acord cu practica bisericească din primele veacuri ale Bisericii, în forma în care ni se prezintă în Aşezămintele apostolice (VI, 17) şi dupăcum am spus aceasta la explicarea canoanelor 5 şi 26 ap., dar mai ales la explicarea canonului al doilea ap.[2])

Sinodul, recunoscând legalitatea căsătoriei clericilor şi lăsând persoanelor clericale respective alegere liberă de a trăi necăsătoriţi, dacă voesc, a dat canonul prezent cu privire la cei din urmă, adică la ceice nu au soţii şi le permite de a ţine în casa lor numai pe mamă, pe soră, pe mătuşă sau pe o astfel de femeie, care este liberă de orice bănuială (ἢ ἃ μόνα πρόσωπα πᾶσαν ὑποψίαν διαπέφευγεν, vel eas solas personas quae omnem suspicionem effugiunt) şi le interzice categoric de a ţine ***femei introduse pe furiş*** (συνείσακτον, introductam mulierem).

In primele veacuri ale Bisericii adică s'a introdus obiceiul că unii dintre clerici, ba chiar şi dintre laici, cari voiau să trăiască necăsătoriţi, încheiau aşa zisa ***căsătorie spirituală*** cu femei nemăritate: trăiau la olaltă într'o casă cu aceste femei şi ziceau că au cu ele numai raporturi sufleteşti, spre a se îndemna

traditionem, jam non amplius uxores ducerent: non tamen quemquam sejungendum esse ab ea qua ante hac, tunc cum esset laicus, legitime duxit".

[1]) Socrat. h. eccl. I, 11: „Caeterum universus sacerdotum caetus Paphnutii sermonibus assensus est. Proinde omissa ejus rei disceptatione, singulorum arbitrio permiserunt, ut ab uxorem consuetudine abstinerent, si vellent."

[2]) Este miraculos, ca să nu ne exprimăm altfel, ceeace spune Phillips în articolul său scris asupra celibatului în Wetzer und Welte 's Kirchenlexikon (II Aufl. III, 590): „ein grosses Unrecht geschähe dem berühmten Bischof Paphnutius, wenn man von ihm behaupten wollte, er habe auf der Synode von Nicäa (325) die Clerogamie für den dem priesterischen Berufe entsprechenden Stand erklärt und da durch eine gesetzliche Bestimmung des Concils über diesen Punkt verhindert". Acestei afirmaţiuni a lui Phillips şi altor apărători ai celibatului obligator pentru clerici i-a contrazis Hefele (Conciliengeschichte II Aufl. I, 433—435) prin contraargumente temeinice, iar noi nu simţim nevoia de a vorbi în special despre aceasta. Vezi comentarul nostru la can 13 al sinodului trulan în ediţia prezentă.

reciproc la virtuţile creştineşti, dar nu au cu ele nici un fel de relaţie trupească. Aceste femei la început se numeau ***surori sufleteşti*** (ἀδελφαί), ***iubite*** (ἀγαπηταί, dilectae), iar mai târziu ***introduse pe furiş*** (συνείσακτοι). Raportul dintre astfel de bărbaţi necăsătoriţi şi femei nemăritate de multe ori era într'adevăr curat şi scopul lor era perfecţionarea sufletească reciprocă; dar în cele mai multe cazuri în dosul acestor relaţii se ascundea desfrâul, care era cu atât mai periculos şi mai respingător, cu cât totul se întâmpla sub masca evlaviei. Despre aceasta avem ca mărturie asprul ton de vorbire, în care se exprimă Părinţii şi învăţătorii Bisericii asupra acestui fel de legătură.

Grigorie Nazianseanul face amintire despre ***agapeta***, pe cari le ţineau diferiţi preoţi necăsătoriţi şi chiar şi unii dintre călugări în locurile lor retrase şi numeşte acest lucru ***şiretenie diavolească*** şi deoarece numirea aceasta (ἀγαπητήν, iubită, dilectam) a dat-o Apostolul Pavel soţiei lui Filimon (v. 2), Grigorie face observaţia că acum cel mai respingător lucru a primit numirea cea mai cinstită.[1]) Despre aceste surori sufleteşti ale preoţilor necăsătoriţi Fericitul Ieronim scrie, în limbagiul aspru caracteristic la dânsul, următoarele: Unde in ecclesias agapetorum pestis introiit? unde sine nuptiis aliud nomen uxorum? Plus inferam: unde meretrices?... Unde meretrices univirae? Eadem domo, uno cubiculo uno saepe tenentur et lectulo; et speciosos nos vocant, si aliud existimemus.[2]) Ioan Gurădeaur în scrierea sa cu titlul: πρὸς τοὺς συνεισάκτους ἔχοντας, regretând profund că cu multe persoane preoţeşti, cari nu au soţii legitime, trăesc împreună femei introduse pe furiş spre scandalizarea tuturor, zice: «Bătrânii noştri cunoşteau numai două motive, pentru cari femeile trăesc împreună cu bărbaţii, unul este cel vechiu, corect şi motivat şi acesta este căsătoria, întemeiată de Dumnezeu, carele a dat legea, al doilea este cel recent, incorect şi ilegal, adică desfrâul, care este dela diavolul pismaş. Dar pe vremea noastră s'a găsit al treilea caz neobişnuit, ale cărui motive cu greu se găsesc: deoarece sunt unii, cari iau fecioare nemăritate şi le ţin totdeauna închise în locuinţele lor până la adânci bătrâneţe şi neagă că ar avea cu ele vre-o relaţie şi că le ţin nu pentru viaţă conjugală

[1]) Gregor. Nazianz. carm III.

[2]) Hieron. epist. 22 ad Eustoch. de custod. virginitatis.

şi împreunare, pentru naştere de copii, în general pentru plăcere trupească, ci zic că le păzesc curate şi neatinse». Şi urmând combaterea diverselor pretexte, pe cari pretexte le invocă respectivii, adaogă: «îi vedeţi trăind împreună cu fete necăsătorite, fiind legaţi de dânsele cu toată voluptatea şi mai curând ar vrea să-şi piardă sufletul decât pe tovarăşele lor şi sunt gata mai curând a suferi şi a face totul, decât să se despartă de iubitele lor,» şi în fine faţă de toate argumentările, pe cari le aduc respectivii, zice că el în toate acestea nu vede altceva decât «goana păgână după plăceri şi după voluptate trupească neruşinată... Şi când ziceţi că toate le faceţi pentru Dumnezeu, voi faceţi dimpotrivă chiar ceeace fac inamicii lui Dumnezeu.»[1]) Având în vedere această pornire vehementă a Părinţilor şi a învăţătorilor bisericeşti împotriva femeilor, cari trăesc cu persoanele preoţeşti afară de căsătorie, este clar pe cine a înţeles Valsamon, când spune la explicarea acestui canon că unii au zis că femeile, despre care vorbeşte acest canon niceian, «sunt astfel de femei, care au fost aduse acolo în locul soţiilor legitime şi care trăesc cu cineva în ***desfrânare*** *(καὶ συνοικοῦσάν τινα πορνικῶς)*».[2])

Deci femeile acestea, care trăesc în felul acesta la olaltă cu persoane preoţeşti au primit numirea de ***introduse pe furiş*** *(συνεισάκτους)* şi după acest canon al sinodului dela Niceia este strict interzis pentru toate persoanele preoţeşti de a ţine în casele lor astfel de femei. După cum se vede dispoziţia aceasta a sinodului niceian se referă la persoane preoţeşti necăsătorite sau văduve şi la tot cazul la ceice, despre cari s'ar putea bănui că ar putea avea împreunare trupească cu femei. Dar dispoziţia aceasta are deplină putere şi atunci, când respectiva persoană preoţească era liberă de orice bănuială că ar putea avea relaţii cu femei. Vasile cel Mare în scrisoarea sa adresată către ***presbiterul Grigorie*** (can. 88), care a ţinut o femeie în casa sa şi despre care din cauza bătrâneţii lui se putea presupune cu toată siguranţa că nu are împreunare cu femeia, dar pe care femeie nu voia să o dimită, scrie astfel: »O Grigorie, nu suntem noi nici cei dintâi, nici singurii, cari am dispus că femeile nu pot trăi împreună cu bărbaţii; citeşte însă canonul, pe care l-au dat Sfinţii noştri Părinţi la Niceia şi care canon interzice hotărît de a ţine femei introduse pe furiş *(συνεισάκτους)*. Demnitatea celibatului consistă şi în a trăi separat de femei, şi celce spune prin cuvinte că nu face ceeace fac ceice trăesc cu femei, dar în realitate face, este clar că aceştia vreau să merite numai nominal demnitatea fecioriei, dar nu vreau să renunţe la plăcerea neruşinată. Cu atât mai vârtos ar fi trebuit Tu să satisfaci dorinţei noastre, când însuţi zici că eşti liber de orice patimă trupească. Nici eu nu cred că celce este de şaptezeci de ani să poată trăi în patimi cu o femeie şi nu am dispus celece au dispus, din cauză că s'ar fi comis ceva faptă ruşinoasă. Ci deoarece am învăţat dela Apostoli că nu trebue să se dea fratelui cuvânt de poticneală sau sminteală (Rom. 14,13) şi ştim că unele lucruri, cari la unii sunt cele mai curate, la alţii devin pricinuitoare de păcate, din cauza aceasta am dispus, urmând orânduirile Sfinţilor Părinţi, ca să te desparţi de acea femeie. De ce învinueşti pe horepiscop şi pomeneşti duşmănia veche? De ce ne învinueşti şi pe noi, ca şi când am asculta uşor cearta, iar pe tine însuţi nu te învinueşti pentrucă nu ştii renunţa la obişnuinţa cu femeia aceia? Alungă-o deci din casa ta şi du-o la mânăstire. Dânsa să stea cu fecioarele, iar pe tine să te servească bărbaţi, ca nu cumva să se defaime numele lui Dumnezeu din cauza voastră (Rom. 2,24). Şi până când nu vei face aceasta, nu-ţi vor ajuta nici zece mii de lucruri, pe cari le poţi invoca în scrisoarea ta, ci vei muri ca celce este inactiv şi vei răspunde în faţa lui Dumnezeu pentru nesocotinţa ta. Şi dacă nu te vei îndrepta şi îndrăzneşti să săvârşeşti servicii divine, anatemă să fie asupra ta pentru tot poporul şi cei ce o primesc vor fi excluşi din Biserica întreagă«.

Această dispoziţie a canonului niceian a fost primită şi de

[1]) „Majoribus nostris duae tantum cognitae fuerunt caussae, propter quos mulieres cum viris habitent. Et una quidem vetus est ac justa, rationique consentanea: nempe matrimonium, quod a Deo legislatore institutum est; altera vero, hac recentior, injusta et legi contraria, nempe stuprum, a malignis introductum daemonibus .. At nostra hac aetate tertius quidam, novus et insolitus mos excogitatus est, cujus caussam haud facile investigaveris: sunt enim quidam, qui puellas inuptas ducunt, easque semper domi collocant et in extremam usque senectutem inclusas tenent, sine nuptiis et coitu, neque liberorum procreandorum gratia, negant enim se cum illis rem habere, neque libidinis caussa; dicunt enim se illas integras et incoruptas servare .. Vides cohabitantem, virginibus et alligatum et deliciantem, et animam potius perdere volentem, quam cohabitatricem, paratumque omnia et pati et facere potius, quam a dilecta separari... Dicitis quidem, vos omnia propter Deum facere, facitis autem ea, quae sunt inimicorum Dei".

[2]) Sint. At. II, 121.

legislația civilă greco-romană și împăratul Iustinian a dat o novelă specială ca clericii, cari nu vreau să se despartă, nici după admoniere, de acest fel de femei, să se oprească dela funcțiunile sfinte, iar dacă un episcop ar comite acest lucru, se va caterisi ca nevrednic din demnitatea episcopească[1]. Iar *Cormciaia* scrie despre aceasta următoarele: »In baza canoanelor interzicem tuturor, cari aparțin clerului și sunt necăsătoriți, să aibă femei străine în casele lor, cu excepția mamei și fiicelor ei, și surorile lor și a altor persoane, cari sunt departe de orice bănuială. Iar celce disprețuește această poruncă și începe să țină în casa sa femei, cari pot aduce asupra lui bănuială și a fost admoniat și învățat odată și a doua oară de către episcopul său, sau dacă pentru aceasta a fost învinuit de către credincioșii săi și totuș nu vrea să îndepărteze din casă pe femeia respectivă și să trăiască fără ea, sau dacă se anunță vreun reclamant și se va dovedi că trăește cu femeia respectivă viață necurată, atunci episcopul să-l excludă din cler conform canoanelor bisericești și să-l predea sfatului cetății, la care aparținea, spunând că este obligat să plătească darea ca orice om de rând. Episcopului nu-i permitem să țină în casa sa pe nici una dintre acele femei; iar dacă se vădește că nu observă nicidecum acest lucru, să fie lepădat din episcopat«[2].

---

[1]) Nov. CXXIII, c. 29: „Presbyteris et diaconis et subdiaconis, et omnibus in clero conscriptis, non habentibus uxores secundum sacros canones, interdicimus etiam nos secundum sanctarum regularum virtutem, mulierem aliquam in propria domo superintroductam habere: tamen citra matrem, aut sororem, aut filiam, aut alias personas, quae suspicionem effugiunt. Si quis autem absque hac observatione mulierem in sua domo habet, quae potest ei suspicionem inferre, et semel et secundo a suo episcopo, aut a suis clericis admonitus, ne cum tali muliere habitaret, ejicere eam de suo domo noluerit: aut accusatore apparente approbetur inhoneste cum muliere conversari: tunc episcopus ejus secundum ecclesiasticos canones de clero eum amoveat, curiae civitatis, cujus clericus erat, tradendo. Episcopum vero nulla penitus mulierem habere, aut cum ea habitare permittimus. Si autem probetur nequaquam hoc custodiens, episcopatu projiciatur, ipse enim se ostendit indignum sacerdotio." Cf. Basilicorum, lib. III, tit. 1, c 45. Compară Nomocanonul în XIV titluri, VIII, 14 (Sint At. I, 161).

[2]) Cap. 42, 71 și 72, deasemenea cap. 44, VIII, 14. — Imprejurarea că de unde sunt primite aceste capitole (42 și 44) în Cormciaia, vezi „Colecțiunea" mea, ed II, pag. XCVII (traducerea prezentă, partea I, vol. I pag. 108).

Canonul 4.

Se cuvine ca episcopul în general să se așeze de către toți episcopii din eparhie; iar dacă ar fi cu greu aceasta, sau din cauza unei nevoi stăruitoare, sau din cauza depărtării drumului, să se adune cel puțin trei la un loc, împreună alegători făcându-se și cei absenți, și consimțind prin scrisori, apoi să se facă hirotonia; iar întărirea celor ce se fac revine în fiecare eparhie mitropolitului.

(1 ap.; 3, VII ec.; 19, 23 Antioh.; 12 Laod.; 6 Sard.; 1 Constant.; 13, 49, 50 Cart.).

— Drept imbold la emiterea acestui canon au dat disordinele provocate de schizma meletiană din Biserica Alexandriei. Schizma aceasta s'a ivit în primii ani ai secolului al IV-lea[1]). Numirea a primit-o dela ***Meletie***, episcopul Licopolei din Tebaida. Acest Meletie sub raport ierarhic ocupa în circumscripția episcopului Alexandriei[2]) locul prim după acest episcop. Episcop al Alexandriei era Petru († 311). Din datele rferitoare se vede că Meletie invidia onorurile întâietății lui Petru al Alexandriei și aștepta numai prilej favorabil spre a răsturna raporturile bune cu Petru. Imboldul l-a dat împrejurarea că atunci, când trebuia să se fixeze atitudinea față de creștinii, cari pe timpul persecuțiunii lui Dioclețian și Maximin au căzut din credința lor, s'a născut o discuție vehementă între Meletie și Petru. Petru, deși era riguros în canoanele, pe cari le dădea la penitență, totuș, a fost acuzat de indulgență de către Meletie. Din cauza aceasta Petru a chemat la un sinod pe câțiva episcopi din circumscripția Alexandriei și la acest sinod s'a recunoscut nevinovăția lui Petru și Meletie a fost pedepsit cu caterisire. Atanasie, în apologia sa scrisă contra arienilor, zice: »Meletie nu a voit să apeleze la alt sinod după această sentință și nici nu a căutat să se justifice, ci a produs schizmă în Biserică și aderenții de astăzi ai lui Meletie nu se numesc creștini, ci *meletieni*..., cari mai ales după moartea episcopului și martirului Petru au devenit schizmatici și dușmani în-

---

[1]) Hefele, Conciliengeschichte, I, 348—349.

[2]) Asupra întinderii provinciei episcopului din Alexandria vezi comentarul de la canonul 6 al acestui sinod.

verşunaţi ai Bisericii«[1]). Meletie, deoarece nu era legat de nici o disciplină şi exploatând prilejul când Petru şi mulţi episcopi ortodocşi zăceau în temniţă pentru credinţă, a început să hirotoniască în mod arbitrar diaconi, presbiteri şi episcopi nu numai în circumscripţia sa proprie, din care a fost înlăturat în mod canonic, dar pe care totuşi o ţinea cu forţa, ci şi în circumscripţiile altor episcopi, împotriva opririi exprese canonice, astfel că în timp scurt i-a succes să-şi alcătuiască câteva Biserici din aderenţii săi, încât pe timpul sinodului dela Niceia erau 29 episcopi meletieni în circumscripţia bisericească a Alexandriei[2]). Această întindere a schizmei meletiene a îndemnat pe Părinţii sinodului dela Niceia să delibereze asupra acestei chestiuni şi să pună capăt desordinei produse în Biserică prin schizma aceasta. Sinodul a dat o sentinţă destul de blândă asupra schizmei, sperând că prin blândeţe va putea stârpi mai uşor schizma şi a dat ordinul ca Meletie să rămână episcop în Licopole, dar să nu poată hirotoni pe nimeni, să nu poată participa la alegeri de episcopi şi să nu poată merge în alte localităţi în astfel de chestiuni, ci se va bucura numai de titlul demnităţii sale; iar ce priveşte persoanele hirotonite de către Meleţie, sinodul a hotărît să se săvârşască asupra lor un ritual bisericesc special cu rugăciune şi apoi li va fi permis să funcţioneze în cler[3]). Iar pentruca în viitor să nu se mai poată întâmpla ceeace mai ales a produs schizma meletiană, anume că Meletie punea ***în mod arbitrar*** chiar şi episcopi şi pe lângă aceasta chiar şi în alte eparhii, Părinţii sinodului dela Niceia, dupăce au condamnat pe autorul schizmei, au dat canonul prezent, hotărînd cum şi cine să pună pe episcopi şi cine are dreptul să-i confirme.

La canonul 1 ap. am văzut că pentru punerea unui episcop sunt necesari trei şi cel mai puţin doi episcopi. Acolo a fost vorba despre hirotonirea episcopului adică despre actul sfinţit din Biserică, prin care respectivului i-se împărtăşeşte darul dumnezeesc. Dar canonul acela nu vorbeşte despre ceice aleg pe candidat, pe care apoi trei sau doi episcopi îl vor hirotoni întru episcop; despre aceasta, adică despre ***alegerea*** episcopului vorbeşte canonul ni-

[1]) Athanas. apolog. contra Arianos, n. 11.

[2]) Athanas. apol. contra Arian. n. 72.

[3]) Această hotărîre a sinodului se găseşte în enciclica adresată credincioşilor din lumea întreagă. A. S. E. I, 189.

ceian prezent. Canonul acesta orânduеşte ca episcopul să fie aşezat (*καθίστασθαι*), de către sinodul tuturor episcopilor din respectiva circumscripţie mitropolitană (*ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ*);[1]) dacă nu pot veni toţi la sinod, să fie prezenţi cel puţin trei, în cazul acesta ceilalţi îşi pot da consimţământul lor şi în scris şi apoi să aibă loc hirotonia (*χειροτονίαν*); iar aprobarea tuturor acestor lucruri este de atribuţia mitropolitului competinte. Dacă eventual nu sunt de acord toţi episcopii asupra persoanei candidatului, în acel caz decisiv este votul majoritäii, dar în toate cazurile, numai dupăce s'a făcut confirmarea de către mitropolit, — întregeşte canonul 6 al acestui sinod dispoziţia acestui canon(4). Enciclica ecumenică adresată tuturor Bisericilor din lume deasemenea complectează dispoziţiile acestui canon, când spune că şi poporul trebue să participe la alegerea episcopului[2]). Aşa dară aceasta este ceeace dispune sinodul dela Niceia referitor la chestiunea alegerii şi numirii episcopilor — şi această normă este expresiunea exactă şi complectă a ceeace era în vigoare în Biserica întreagă dela epoca Apostolilor lui Iisus Hristos până pe vremea sinodului prezent şi acest sinod îi dă valoare legală. Avem nu puţine dovezi în această privinţă că aşa s'a şi procedat în timpul menţionat cu privire la alegerea şi numirea episcopilor.

In primul secol al creştinismului ne oferă despre aceasta o dovadă clasică Climent, Episcopul Romei, ucenic al Apostolilor, în epistola sa către Corinteni, unde citim: *Οἱ ἀπόστολοι ἡμῶν ἔγνωσαν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἔρις ἔσται ἐπὶ τοῦ ὀνόματος τῆς ἐπισκοπῆς. Διὰ ταύτην οὖν την αἰτίαν πρόγνωσιν εἰληφότες τελείαν κατέστησαν τοὺς προειρημένους, καὶ μεταξὺ ἐπινομὴν δεδώκασιν, ὅπως, ἐὰν κοιμηθῶσιν, διαδέξωνται ἕτεροι δεδοκιμασμένοι ἄνδρες τὴν λειτουργίαν αὐτῶν. Τοὺς οὖν κατασταθέντας ὑπ᾽ ἐκείνων, ἢ μεταξὺ ὑφ*

[1]) In vechile isvoare de drept bisericesc cu numirea de „eparhie" se indică circumscripţia unui mitropolit, căruia sunt supuşi câţiva episcopi. Sint, At. II, 238.

[2]) Această enciclică spune: „Dacă moare cineva din slujba Bisericii, în locul lui se poate admite şi o persoană, care nu de mult a devenit membru al Bisericii, dacă este vrednic pentru aceasta şi dacă *poporul îl alege*, dar la orice caz numai după aprobarea şi confirmarea episcopului Alexandriei. Aceasta se permite şi celorlalte Biserici. A. S. E. I, 189. Probabil că Valsamon a trecut cu vederea acest lucru, când, la explicarea acestui canon, afirmă că Părinţii dela Niceia au interzis poporului de a participa la alegerea episcopului. Sint. At. II, 123.

ἑτέρων ἐλλογίμων ἀνδρῶν, συνευδοκησάσης τῆς ἐκκλησίας πάσης, καὶ λειτουργήσαντες ἀμέμπτως τῷ ποιμνίῳ τοῦ Χριστοῦ[1]) Modalitatea frumoasă şi plină de demnitate a alegerii şi instituirii episcopilor din acel timp ni se expune de către Aşezămintele apostolice în felul următor: «Deliberarea se face în zi de Duminică, adunându-se ***poporul împreună cu soborul presbiterilor*** şi ***fiind prezenţi episcopii.*** Iar cel ce este ***primul*** între ceilalţi episcopi să întrebe preoţimea şi poporul (τὸ πρεσβυτέριον καὶ τὸν λαόν) dacă acesta este într'adevăr acela, pe care-l voesc de întâi stătător. Şi dacă dânşii confirmă aceasta să întrebe din nou dacă cu toţii atestează că ar fi vrednic de acel mare şi strălucit oficiu de conducere, dacă a îndeplinit într'adevăr totul în ce priveşte pietatea către Dumnezeu, dacă nu a jignit drepturile oamenilor, dacă afacerile casei sale sunt bine chivernisite şi dacă viaţa sa este ireproşabilă. Şi dacă toţi dovedesc potrivit adevărului, iar nu după vre-o opinie prejudecată, că dânsul este de aşa fel ca în faţa lui Dumnezeu, judecătorul, şi a lui Hristos şi a Duhului Sfânt precum şi a tuturor sfintelor duhuri slujitoare, atunci să fie întrebaţi din nou a treia oră dacă într'adevăr este vrednic de acel oficiu ca în gura a două sau trei mărturii să rămână tot cuvântul; şi dacă şi a treia oră consimţesc că e vrednic, ***să se ceară dela toţi semnul consimţirii.*** Şi dacă-l vor da cu bucurie, să fie ascultaţi. După aceea, făcându-se linişte, ***unul dintre cei dintâi episcopi,*** împreună cu alţi doi, stând la altar, ceilalţi episcopi şi presbiteri rugându-se în tăcere, iar diaconii ţinând dumnezeeasca Evanghe[lie] deasupra capului celui care se hirotoneşte, să rostească că[tre] Dumnezeu: «Rugăciunea»..[2]) In asemenea fel se exprimă şi Ciprian,

[1]) Clementis ep. I ad Corinth., cap. 44 (Hefele, Patrum apostolicorum opera. Tubingae, 1855, p. 112, 114).

[2]) Lib. VIII, cap. 4. Dăm acest loc în traducere latină: „Congregatus in unum populus cum presbyterorum coetu et praesentibus episcopis, die Dominica, consentiat. Qui vero princeps caeterorum episcopus est, interroget presbyterorum coetum et plebem (τὸ πρεσβυτέριον καὶ τὸν λαόν) an ipse sit quem postulant in antistitem. Et illis annuentibus, iterum roget an testimonium ab omnibus habeat quod dignus sit magna illa et illustri praefectura, an quae ad pietatem in Deum spectant, recte peregerit, an jura fuerint ab eo adversus homines servata, an domesticae ipsius res probe dispensatae, an vivendi ratio integerrima. Cumque omnes simul secundum veritatem, non autem ex opinione praejudicata testificati fuerint talem eum esse, tamquam sub judice Deo et Christo, etiam coram sancto Spiritu, atque omnibus sanctis administratoriisque spiritibus, rursus tertio sciscitentur an dignum vere sit ministerio, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum; atque iis tertio assentientibus, dignum eum esse, petatur ab omnibus signum asensus. Quo alacriter dato, audiantur. Tum, silentio facto, unus ex primis episcopis cum duobus aliis stans prope altare, reliquis episcopis ac presbyiteris tacite orantibus atque diaconis divina evanghelia super caput ejus qui ordinatur, tenentibus, dicat: Oratio. . ."

episcopul Cartaginei din secolul al III-lea într'una din scrisorile sale pastorale: «Trebue să păstrăm sârguincios şi să ţinem strict ***tradiţia divină*** şi ***aşezământul apostolic,*** păstrate aproape în toate teritoriile, după care să se numească legal pe seama poporului celce-i va fi întâiu stătător, să se adune ***episcopii cei mai apropiaţi din acelaş ţinut*** şi să aleagă pe episcop, ***fiind prezent poporul,*** carele cunoaşte deplin viaţa singuraticelor persoane şi a văzut toate faptele activităţii lor.[1]) Această dovadă precum şi

[1]) „Propter quod diligenter de traditione divina et apostolica observatione servandum est et tenendum quod apud nos quoque et fere per provincias universas tenetur, ut ad ordinationes rite celebrandas ad eam plebem cui praepositus ordinatur, episcopi ejusdem provinciae proximi quique conveniant, et episcopus deligatur plebe praesente, quae singulorum vitam plenissime novit et uniuscujusque actum de ejus conversatione perspexit„. Cypriane Ep. 68. ad clerum et plebes in Hispania consistentes. Beveregiu însoţeşte locul acesta din scrisoarea pastorală a lui Ciprian cu următoarele: „Ex hisce D. Cypriani verbis aperte conficitur, quaecumque propemodum hoc canone constituuntur, istis etiam temporibus, et quidem ex traditione apostolica et per universas fere provincias, obtinuisse: nimirum ut ad celebrandas episcoporum ordinationes proximi quique provinciae episcopi convenirent, et qui convenire non poterant, literas suas de conhuendo mitterent, assensum haud dubie vel disensum suum declarantes: ... insuper, ut congregati episcopum deligerent, sed praesente plebe de universae fraternitatis suffragio, et de ipsorum episcoporum judicio. Plebs igitur intererat et universa fraternitas, clerus viz. et populus suffragabatur; sed judicium penes episcopos erat, a quibus solis delectus est episcopus ordinandus, plebe quidem praesente, sed non simul deligente. Praesens erat ut suum de ordinandi vita testimonium daret; et hoc ni fallor, totum erat suffragii, quod fraternitas in episcopi electione ferebat, nimirum episcopi congregati virum deligebant et delectum proponebant populo, cui praeficiendus erat, si populus nihil haberet quod delecto objiceret, episcoporum electioni suffragabatur... Sin populo non placeret electio, quam fecissent episcopi, argumenta sua contra personam delectam proferebant, quae publice discutienbantur; ita tamen ut ultimum judicium ferendi potestas in episcopis esset. Et quandoquidem ex populi testimonio ab episcopis examinato electi stabant vel cadebant; hinc Cyprianus ibidem plebem etiam affirmat, potestatem habuisse vel eligendi dignos sacerdotes, vel indignos recusandi. Et mox addit: Quod ed ipsum videmus de divina autoritate descendere, ut sacerdos plebe praesente

altele adeveresc în cel mai intuitiv chip că sinodul dela Niceia prin canonul acesta (4) nu a făcut altceva decât a exprimat în cea mai deplină formă ceeace în timpul precedent şi în cel de atunci era în vigoare cu privire la alegerea episcopilor.

Ceeace orândueşte sinodul dela Niceia, vedem că se confirmă prin multe exemple istorice din timpurile de mai târziu. Grigorie Nazianzeanul trimite o scrisoare către locuitorii Cezareii şi în această scrisoare recomandă, atât funcţionarilor mai înalţi, cât şi clerului şi poporului, alegerea lui Vasile cel Mare ca episcop.[1]) Ştefan din Efez la sinodul din Calcedon, dovedind că dânsul a primit scaunul episcopal în mod canonic, arată că a fost ales pentru acest scaun episcopal de către 40 de episcopi, prin voturile fruntaşilor celor mai distinşi ai clerului şi poporului întreg.[2]) Insuşi Vasile cel Mare aminteşte într'una din epistolele sale pastorale că alegerea păstorului pe seama unei cetăţi determinate cade în sfera de competinţă a Episcopilor, dar votul poporului are însemnătate decisivă în această chestiune.[3]) In canoanele primite de sinodul ţinut în Cartagina la anul 419 vedem că poporul este amintit expres ca unul ce are dreptul de a-şi exprima opinia sa asupra candidaţilor de episcopi şi numai după aceea îl instituesc sau nu pe candidatul respectiv.[4])

Deci în temeiul dispoziţiilor sinodului dela Niceia, precum şi al celorlalte dovezi istorice din timpul de un secol şi jumătate după acest sinod, dintre cari pe unele le-am citat acum, în primele cinci secole ale Bisericii alegerea episcopilor se făcea în chipul următor. Se adunau poporul, clerul şi episcopii provinciei,

sub omnium oculis deligatur, et dignus atque idoneus publico judicio et testimonio comprobetur. Et paucis interjectis: Coram omni synagoga jubet Deus constitui secerdotem, id est, instruit, et ostendit ordinationes sacerdotales non nisi sub populi assistentis conscientia fieri oportere, ut plebe presente detegantur malorum crimina, vel bonorum merita praedicentur; et sit ordinatio justa et legitima, quae omnium sufragio et judicio fuerit examinata. Hinc etenim colligitur, plebem idcirco tantum praesente fuisse, et sic episcoporum electio ejus testimomio comprobetur". Op. cit, Annotat. pag. 47.

[1]) Gregor. Naz. ep. ad. Caesarienses ad promovendam electionem S. Basilii.

[2]) Vezi şedinţa a XI-a a sinodului din Calcedon în A. S. E IV, 253-254.

[3]) Basil. M. ep. 194.

[4]) Can. 50, dar vezi şi comentarul lui Zonara la acest canon în Sint. Aten. III, 426.

cercetau cari erau persoane vrednice pentru acel scaun episcopesc, şi dupăce poporul îşi da părerea asupra respectivelor persoane, episcopii adunaţi decideau care este cel mai vrednic pentru episcopie, sau înşişi episcopii recomandau persoana respectivă şi apoi poporul se exprima pentru sau contra. Dupăce s'a făcut înţelegerea între popor, cler şi episcopi, alegerea era supusă mitropolitului competinte spre confirmare şi după confirmarea obţinută se trecea la hirotonisirea celui ales. După cum se vede, dreptul de alegere în sensul strict al cuvântului revenea episcopilor, iar poporul mărturisea ce fel de persoană este respectivul, care avea să devină episcop, sau declara că consimte la alegerea persoanei desemnate de către episcopi; aşadar votul poporului era tot atât de decisiv, ca şi votul episcopilor şi fără de consimţământul poporului nimeni nu putea ajunge episcop. Dacă episcopii nu se puteau înţelege în privinţa unei persoane, decidea, după cum am văzut, votul majorităţii, dacă şi după aceasta se făcea vre-o opoziţie, se adresau din nou poporului pe seama căruia se alegea episcopul şi prin votul poporului se înlătura orice divergenţă de păreri. Impotriva persoanei alese de către episcopi şi popor şi întărită de mitropolit nimeni nu mai putea ridica nici o obiecţiune; dacă însă, în urma vre-unei împrejurări, se producea astfel de opinie contrară, în cazul acesta canoanele rânduiau ca clerul respectiv să fie pedepsit, deoarece nu a fost în stare să împiedice disordinea, ci a permis ca în eparhia respectivă să se ridice glas împotriva episcopului ales legal.[1]) In genere procedura aceasta referitoare la alegerea episcopului şi în deosebi cea referitoare la confirmarea celui ales, se repetă de canoanele multor sinoade (19 Antioh.; 12 Laod.; 13, 50 Cart. şi a.). ×

Participarea ierarhiei la alegerea şi instituirea episcopului, care ierarhie îi dă acestuia deplină putere de drept divin, a rămas şi trebue să rămână neschimbată pentru totdeauna; participarea poporului însă a suferit diferite modificări în decursul timpului. La început la alegerea episcopului lua parte întreg poporul localităţii respective, fără privire la deosebirea de stare socială a unui sau altui membru al poporului. Prin aceasta se produceau disordini şi turburări la alegeri, deci sinodul dela Laodiceia a găsit de bine să împiedice aceste turburări şi a hotărît să oprească cu totul ca «plebea adunată» să aleagă pe aceia,

[1]) Can. 36 ap. şi comentarul meu la acest canon.

cari trebue puşi în slujba Bisericii.[1]) Dupăce s'a dat această normă canonică, s'a introdus practica bisericească ca numai personalitățile mai însemnate să participe la alegere; împăratul Iustinian a dat putere legală acestei practice, orânduind ca înainte de alegerea noului episcop să se adune clerul şi cei mai cu vază cetățeni din respectiva eparhie şi, după depunerea jurământului că vor lucra fără pārtinire, să aleagă trei persoane, despre care sunt siguri că întrunesc toate calitățile prescrise de canoane şi legile civile şi dintre aceste trei persoane mitropolitul împreună cu episcopii aveau să aleagă şi să instifue pe cel mai vrednic pentru demnitatea episcopească.[2]) Legea aceasta a lui Iustinian îndată după emiterea ei s'a primit în colecțiunile de canoane şi astfel a devenit lege generală bisericească.[3]) La sfârşitul veacului al VIII-lea sinodul al şaptelea ecumenic încă a găsit de necesar să se ocupe de chestiunea alegerii episcopilor şi confirmând hotărîrile de mai nainte referitoare la această chestiune, prin canonul său al 3-lea condamnă obiceiul, care s'a furişat şi după care unii, ***ocolind autoritățile bisericeşti,*** se foloseau de autoritățile civile (παρὰ ἀρχόντων) spre a ajunge episcopi cu ajutorul acestora şi declară de nulă (ἄκυρον) acest fel de alegere.[4]) Aceasta se făcea propriamente în mod silnic chiar de către autorități, cari primeau bacşişuri dela pretendenții la demnitatea episcopească; inducând în eroare puterea de Stat, a cărei datorie ar fi fost să controleze dacă alegerea de episcop a decurs reglementar şi aceşti reprezentanți ai autorității civile (ἀρχόντες) găseau pe unii episcopi fără conştiință, cari deasemenea pentru bacşiş realizau planurile detestabile ale reprezentanților autorității civile. Acest lucru a

[1]) 13 Laod. — Zonara, la comentarul acestui canon al sinodului dela Laodiceia, zice că „unei asemenea plebe îi este oprită participarea nu numai la alegerea episcopilor, ci şi la cea a preoților". Sint. At. III, 183.

[2]) Nov. CXXIII, cap. 1: Sancimus, quoties opus fuerit episcopum ordinari, clericos et primates civitatis, cuius futurus est episcopus ordinari, mox in tribus personis decreta facere... ut ex trium personarum pro quibus talia decreta facta sunt, melior ordinetur electione et periculo ordinantis." Basilicorum, lib. III, lit. I, cap. 3.

[3]) Cap. 28 din colecțiunea lui Ioan Scolast. în 87 titluri. — Cap. 8 din Nomocanonul în 50 titluri. — Scholia lui Valsamon la cap. 23, titlul I din Nomocanonul în XIV titluri. — Cormciaia, cap. 42 (ediția menționată, II, 18).

[4]) Vezi comentarul din Cormciaia, (I, 8) la canonul 30 apost.

provocat, între altele, o novelă împărătească specială, despre care vom vorbi mai jos.

Felul acesta de alegere şi instituire a episcopilor de către sinodul episcopal provincial competinte, cu participarea poporului, respective cu a reprezentanților aleşi ai poporului, îl găsim păstrat în Biserică timp de multe veacuri. Spre finea veacului al XII-lea Marcu, patriarhul Alexandriei, se adresează lui Valsamon cu întrebarea dacă după canoane poate oare să permită sătenilor (πλήθη χωριτικὰ, vicanorum turbae) participarea la alegerea episcopilor — şi, fireşte, a primit răspuns negativ dela Valsamon, cu referire la canonul 13 din Laodiceia[1]), carele interzice în mod expres ***mulțimii poporului*** (ὄχλοις) — după cum am amintit chiar — să participe cu drept de vot la alegerea persoanelor sfințite. Dar Valsamon nu obiectează nimic patriarhului Marcu împotriva participării poporului la alegere în sensul canoanelor, adică împotriva participării prin reprezentanții săi, deşi, după cum se ştie, lui Valsamon nu-i era plăcută participarea poporului la alegerea de episcopi[2]). Dovezi în privința aceasta pentru secolul XIV şi XV ne oferă patriarhatul Constantinopolului. Intre altele decizia patriarhului Filotei din Noemvrie 1370 referitoare la hirotonia călugărului Antim în calitate de mitropolit al Ungro-Vlahiei, după alegerea făcută de cler şi popor[3]); sau decizia patriarhului Mateiu I din Februarie 1400, prin care dispune ca pentru arhiepiscopia devenită vacantă a Anhialiei clerul şi poporul să procedeze la alegere în conformitate cu rânduiala din vigoare şi să-i recomande trei persoane, iar el după cercetarea mărturiilor (τὴν μαρτυρίαν) respective va recunoaşte ca episcop pe cel mai vrednic[4]). In decursul timpului dreptul poporului de a participa la alegerea episcopilor săi a început cu încetul să se piardă, mai ales în partea cea mai mare a Bisericilor provinciale, dar prin aceasta acest drept încă nu şi-a pierdut importanța legalității, dupăcum se mărturiseşte în mod solemn prin dispoziția canonică 10 a sinodului din Ierusalim ținut la anul 1672[5]), care dispoziție a fost primită şi

[1]) Sint. At. IV, 402.

[2]) Vezi nota 2 dela pag. 19.

[3]) Acta Patriarchatus Constantinopolitani (Vindobonae, 1860, 1862) I, 535.

[4]) Acta Patr. Const. II, 345.

[5]) Harduini XI, 243.

în cărţile simbolice ale Bisericii ortodoxe, şi anume în enciclica patriarhilor răsăriteni din anul 1723[1]).

Pe lângă acest fel obişnuit de alegere şi numire a episcopilor, expus acum, istoria mărturiseşte că unii dintre episcopi erau numiţi şi fără alegere formală, ci numai prin numirea persoanelor respective în calitate de episcopi din partea autorităţii de Stat şi după această numire persoana respectivă era supusă examinării de către episcopii competenţi şi de către mitropolit şi, după ce-l găseau vrednic, îl hirotoneau şi îi liberau gramata de confirmare.

Procedura aceasta s'a introdus în Biserică încă din timpul, când împăraţii greco-romani s'au proclamat pe sine protectori ai Bisericii, făceau Bisericii multe danii mari şi îi garantau prin lege privilegii întinse[2]). Dar la aceasta a contribuit şi punctul de vedere al dreptului roman de Stat, după care jus sacrum era o parte componentă din dreptul public (jus publicum) şi se întâmpla că domnitorii, în virtutea acestui jus sacrum, numeau direct pe episcopi sau îşi validitau influenţa la alegerea, respectiv la numirea episcopilor[3]) sau dacă clerul şi poporul dorea drept episcop al lor pe o persoană merituoasă, numeau episcop pe această persoană[4]). Acest fel de numire a episcopilor de către domnitori se făcea de multe ori în urma înrâurirei constrângătoare a împrejurărilor[5]). Se întâmpla câte odată că episcopii nu se puteau înţelege între olaltă referitor la persoana pe care să o desemneze pentru vreun scaun episcopal vacant şi în cazurile acestea, domnitorii, spre a preîntâmpina disordinile din Biserică, care câteodată ameninţau şi liniştea din Stat, erau siliţi sau să numească înşişi pe episcopi prin puterea lor, sau că cedau alegerea de episcop sinodului episcopesc din altă provincie bisericească[6]). Se

[1]) Ediţia din 1848, pag. 24.

[2]) Cod. I, 24 (Cod. Theodos. XVI, 2)

[3]) Iustin. Nov. VI, praef. Compară G F. Puchta: Cursus der Institutionen (Leipzig, 1856, 1857), Bd. I, S. 75.

[4]) Vezi multe mărturii despre aceasta la L. Thomassin, Vetus et nova eccl. disciplina P. II, lib. II, c. 6.

[5]) Constantini ep. ad synod Antioch. (Eusebii de vita Constant. III, 61).

[6]) De pildă numirea lui Hrisostom de către împăratul Arcadie (Socrat. hist. eccl. VI, 2) sau numirea lui Nectarie de împăratul Teodosiu cel Mare (Socrat. hist eccl. V, 8; Sozom. hist eccl. VII, 7, 8).

ştie că împăratul Zeno în anul 482, când a fost ucis episcopul Ştefan, a luat Antiohenilor dreptul de a-şi alege episcop şi a dat acest drept patriarhului Acaciu; şi sinodul episcopal din Antiohia n'a protestat cu nici un cuvânt împotriva acestui lucru[1]). In general, Biserica a recunoscut în multe cazuri fără nici o opoziţie dreptul domnitorilor de a numi ei singuri episcopi în unele provincii. Acest drept al domnitorilor nu era în contrazicere cu canonul 30 ap. (respective cu canonul 3 al sin. VII ecum.), deoarece acel canon nu este îndreptat împotriva domnitorilor, ci împotriva amestecului silnic al funcţionarilor civili la alegerile de episcopi. In decursul timpului s'au dat câteva dispoziţii legale, prin care dreptul acesta al domnitorilor referitor la instituirea episcopilor s'a confirmat atât de către autorităţile bisericeşti cât şi de către cele de Stat. Impăratul Nichifor Foca (963—969), în urma unei controverse, care s'a născut între patriarh şi între episcopii subordonaţi lui din prilejul unei alegeri de episcop, a dat o novelă specială, după care în viitor împăratul va desemna persoanele pentru locurile respective şi apoi sinodul episcopesc îi va examina şi hirotoni întru episcopi[2]). Impăratul Isaac Anghel, în urma cererii speciale a autorităţii bisericeşti respective, a dat în anul 1187 un *σημείωμα βασιλικόν* asupra alegerii episcopilor, păstrând pentru domnitor dreptul recunoscut de Biserică în privinţa aceasta[3]). Un decret al unui sinod patriarhal din timpul patriarhului Ioan XII în luna Iulie 1317 a recunoscut în mod solemn dreptul domnitorilor în această chestiune[4]). Prin aceasta s'a confirmat pentru totdeauna în Biserica ortodoxă dreptul domnitorilor la instituirea noilor episcopi, mitropoliţi şi patriarhi — şi domnitorii exercitau acest drept sau prin aceea că întăreau pe candidatul de episcop ales de factorii cu cădere, sau desemnau înşişi personal pe candidaţi sau mai bine zis numiau episcopi pe respectivii şi apoi sinodul episcopesc examina capacitatea episcopului numit, aprecia vrednicia lui de a fi episcop şi după ce-l

[1]) Theophan. Chron. ad am. 978 (ed. Bonn. I, 199).

[2]) Zonaras: Annalium, XVI, 25 (ed. Migne).

[3]) Bibl. At. V, 314; Zachariae, Ius gr. rom. III, 508.

[4]) Acta Patr. Constant. I, 60.

găseau vrednic, îl hirotonea sau îl respingea și atunci trebuia să urmeze numirea altei persoane[1][2]).

Canonul 5.

Despre ceice sunt excomunicați, fie dintre cei din cler, fie dintre cei din starea laică, să aibă putere sentința episcopului fiecărei eparhii după canonul, care hotărește că cei lepădați de unii să nu se primească de către alții. Să se cerceteze însă nu cumva s'au lepădat din comunitate din micimea de suflet, sau din dorul de ceartă, sau din oarecare aversiune de acest fel a episcopului. Deci, pentruca aceasta să primească cercetare cuvenită, s'a socotit că este bine să se țină sinoade de două ori pe an în fiecare eparhie, în tot anul; ca toți episcopii din eparhie la olaltă adunându-se într'un loc,

[1]) Astăzi se face alegerea de episcop cu participarea reprezentanților poporului: în *România* (Art. 1—6 al legii din anul 1872); în *exarhatul bulgar* (art. 37—46 din Statutul exarhal din anul 1883) și în *mitropolia* Sibiului (§§ 87, 97—105 al Statutului organic din anul 1869). Sinoadele episcopești competinte aleg pe episcopi în patriarhatele răsăritene (pentru patriarhatul din Constantinopol art. 4 al canonismului din anul 1860; pentru celelalte vezi: I Silbernagl, Verfassung und gegenw. Bestand sämmtl. Kirchen des Orients, Landshut, 1865, S. 23), în Rusia (ucazul din 14 Februarie 1721 și 21 Ianuarie 1822), în Grecia (art. 3 al legii din 1852), în Serbia (art. 24 al legii din 1890) și în mitropolia Carlovițului (art. 21 din rescriptum declaratorium din anul 1779 și I Ciaplovici, Slavonien, II, 84). In mitropolia Bucovinei și a Dalmației episcopii se numesc de către împăratul austriac, iar sinodul episcopesc examinează calitățile candidaților și dacă îi găsește vrednici îi hirotonește și le dă gramata de confirmare. Acelaș drept se cuvine împăratului austriac și referitor la numirea episcopilor rom. cat. (§ 19 al concord. austriac din 1856). Dreptul de numire a episcopilor (Nominationsrecht) la rom. catolici revine domnitorilor în Franța, Bavaria, Spania, Portugalia etc. (vezi Dr. F. H. Vering: Lehrbuch des Kirchenrecht Freiburg i. B. 1881. S. 563—564). Referitor la acest drept al domnitorilor romano catolici cu privire la numirea episcopilor pentru timpurile vechi vezi P. de Marca: De concordia sacerd. et. imp. lib. VIII. p. 10, 14, 15, 16, 19 (Ed. Paris 1704 pag. 12 33 sg.)

[2]) Normele, după cari se face actualmente instituirea episcopilor în Biserica ortodoxă română, sunt fixate în art. 12 din Legea pentru organizarea Bisericii din a. 1925, iar pentru cele din vigoare în Biserica sârbească și grecească vezi: Dr. R. Kazimirovici, Situația actuală de drept bisericesc a Bisericilor ortodoxe răsăritene, Arad, 1927, pag. 42 și 53. (N. Tr.).

să se examineze chestiunile de acest fel, și așa ceice, despre cari se va constata evident că au vătămat pe episcop, de către toți să se considere a fi excomunicați legal, pânăce obștea episcopilor va socoti să hotărască pentru dânșii o sentință mai blândă. Iar sinoadele să se țină, unul adică înainte de patruzecime, ca, suprimând toată micimea de suflet, să se aducă lui Dumnezeu dar curat; iar al doilea pe la timpul toamnei.

(12, 13, 16, 32, 33, 34, 37 ap.; 2, 6, II ec.; 11, 13, 19, IV ec.; 17 trul.; 6 VII ec.; 6, 7, 8, 11, 20 Antioh.; 40, 41, 42 Laod.; 9, 13 Sard.; 11, 18, 23, 29, 73, 106 Cart.; 1 Sof.).

— In acest canon înainte de toate se repețesc canoanele 12, 13 și 32 ap. că adică cei excomunicați de către un episcop nu pot fi primiți de altul, apoi canonul 37 ap. despre aceea că în fiecare Biserică provincială în fiecare an trebue să se țină de două ori sinodul episcopesc. Sinodul dela Niceia a găsit de necesar să repețească aceste canoane din cauza disordinei produse în Biserică de către meletieni, despre cari am vorbit la comentarul canonului 4 al acestui sinod.

Afară de cele orânduite prin canoanele apostolice pomenite și afară de celece s'au tratat în comentariile noastre dela acele canoane, prin canonul prezent al sinodului dela Niceia: 1, se împiedică episcopii respectivi ca să nu abuzeze la judecarea clericilor și laicilor subordonați de dreptul lor de a pedepsi și celor lezați li se dă prilej de a uza de apel la sinodul provincial, 2, se dispune că alt sinod provincial nu are preptul să rezolve afacerile unei Biserici provinciale, ci toate afacerile, cari nu trec peste cercul de competință al sinodului provincial, trebuesc rezolvite definitiv de către sinodul provincial propriu și 3, se hotărăște timpul când trebuesc ținute sinoadele provinciale anuale.

S'a întâmplat, după cum spune canonul, că unii dintre episcopi excomunicau din Biserică clerici și laici din motive nu întotdeauna justificate, ceeace se numește de către Valsamon în comentarul acestui canon parțialitate episcopească (ἐμπάθεια)[1]). Din cauza aceasta canonul dispune ca în acest fel de cazuri chestiunea trebue cercetată la sinodul provincial și anume, după comentarul lui Zonara dela acest canon, când episcopul respec-

[1]) Sint. At. II, 187.

tiv se încăpățînează și nu vrea să absolve pe o persoană de pedeapsa, pe care i-a dat-o,[1]) apoi după cuvintele Cormciaiei, sinodul trebue să cerceteze: «ca nu cumva să fie cineva excomunicat fără să merite, ci numai din micimea de suflet sau din furia episcopului sau din cauza oarecărei controverse, sau pentru altceva ceeace provine din firea pătimașă a episcopului, care îi dictează să excomunice pe respectivul, deși nu este vinovat».[2]) Hotărîrea dată de către sinodul provincial în aceste chestiuni devine definitivă, chiar dacă ar fi contra dorinții episcopului respectiv și împotriva acestei hotărîri nu se putea recurge la vre-un alt sinod provincial, deoarece după cuvintele canonului 2 al sinodului II ecumenic, carele se referă la canonul prezent al sinodului dela Niceia, toate afacerile unei Biserici provinciale se rezolvă definitiv la sinodul provincial competinte și este interzis să se producă disordine în Biserică prin eventuala transferare a acestor fel de chestiuni dela o Biserică provincială la alta.

In acest sens a fost interpretat totdeauna acest canon niceian. Mărturie despre aceasta ne oferă între altele episcopii Bisericii din provincia cartagineană în relațiile lor cu episcopul Romei. Când Celestin, episcopul din Roma, a somat pe Părinții Bisericii din Africa, care era independentă în acțiunile sale, să-i înainteze spre suprarevizuire și hotărîre sentința dată împotriva lui Apiariu, presbiter în Six, carele a fost excomunicat și s'a fost adresat la Roma pentru supracensurare, sinodul din Cartagina ținut la anul 424 s'a adresat episcopului din Roma prin o scrisoare specială, în care acel sinod, între altele, spune următoarele: »Noi te rugăm ca în viitor să nu dai ușor crezământ celorce vin de aici și în viitor să nu primești în comuniune pe ceice noi i-am excomunicat aici, deoarece Sfinția Ta ușor poți afla că așa s'a hotărît și la sinodul din Niceia și dacă de acolo se vede că lucrul acesta se observă referitor la clericii inferiori și laici, apoi cu atât mai vârtos trebue să se observe aceasta cu privire la episcopi. Prin urmare Sfinția Ta să nu primești în comunitate conștient și cum nu se cuvine pe ceice au fost excomunicați în eparhia lor. De asemenea să interzici Sfinția Ta refugierea nerușinată a presbiterilor și clericilor, după cum ți se și cuvine; deoarece aceasta nu s'a normat de Biserica din Africa prin vreo hotărîre a Sfinților

[1]) Sint. At. II, 126.
[2]) Ediția citată, I, 33.

Părinți, și hotărîrile sinodului dela Niceia restituesc mitropoliților competenți în chipul cel mai lămurit atât pe clericii de grad inferior cât și pe episcopi. Apoi (acelaș sinod dela Niceia) a dispus cu înțelepciune și cu dreptate ca orice chestiune, ce poate obveni, trebue să se soluționeze definitiv la locurile lor proprii, deoarece (Părinții) au recunoscut că nici o provincie nu va fi lipsită de darul Duhului Sfânt, cu ajutorul căruia preoții lui Hristos observă în mod înțelept dreptatea și o păzesc ferm, cu atât mai vârtos, deoarece tuturor li este îngăduit ca în cazul dacă nu sunt mulțumiți de sentința judecătorilor locali, să se adreseze sinodului eparhial sau chiar și sinodului ecumenic; sau oare este cineva care poate să presupună că Dumnezeul nostru inspiră dreptatea numai unora (dintre forurile judecătorești), oricare ar fi acela — și va lipsi de aceasta mulțimea preoților, cari se adună la sinod? Și oare poate fi într'adevăr temeinică judecata de peste mare, în fața căreia persoanele necesare la facerea depozițiilor nu se pot prezenta ori din cauza debilității lor firești, ori din cauza extenuării senile sau în urma altor nenumărate impedimente? Însă despre aceea că tu ai putea să trimiți pe cineva din partea Sfinției Tale, nu am găsit nimic stabilit de către vreun Sinod al Sfinților Părinți; iar ceeace ai trimis odinioară prin Faustin, episcopul coleg al nostru, ca și când aceasta s'ar fi hotărît de către sinodul dela Niceia, noi nu am putut găsi nimic așa ceva în copiile exacte ale isvoarelor originale ale sinodului dela Niceia, pe cari le-am primit dela preasfinițitul Ciril, episcopul nostru coleg al Bisericii din Alexandria și dela preacinstitul Atic, episcopul Constantinopolului și pe care noi le-am transmis episcopului de pie memorie, Bonifaciu, înaintașul tău, prin presbiterul Inochentie și ipodiaconul Marcel, cari ni le-au adus nouă. Deci nu mai faceți ca la cererea oricui să trimiteți aici pe clericii voștri să trateze în afacerile noastre și să nu permiteți aceasta pentruca să nu ziceți că noi am introdus mândria lumească deșartă în Biserica lui Hristos, care (Biserică) aduce lumina simplității și ziua umilinței pe seama celorce doresc să vadă pe Dumnezeu»[1])[2]). In acelaș sens a scris la timpul său și Ciprian lui Corneliu, episcopul din Roma[3]).

[1]) Scrisoarea aceasta în întregime se poate găsi la pag. 222—225 din colecțiunea mea.

[2]) Noi vom da în întregime această scrisoare la sfârșitul canoanelor sinodului dela Cartagina (N. Tr.).

[3]) „Nam cum statutum sit ab omnibus nobis et aequum sit pariter

Pentru desbaterea acestor fel de chestiuni judecătoreşti, despre cari vorbeşte canonul niceian prezent precum şi pentru toate celelalte afaceri, cari se referă la viaţa bisericească a unei Biserici provinciale (37 ap.; 2 sin. II ec.), canonul prezent dispune ca primul sinod anual să se ţină în zilele ultime ale câşlegilor înainte de postul mare, iar nu în Duminica a patra după Paşti, după cum s'a prescris prin canonul 37 apost.; şi adică după cuvintele sinodului dela Niceia: »pentruca fiind eliberaţi de toată necurăţenia să se aducă lui Dumnezeu jertfă curată«. Zonara în comentarul său la acest canon zice cu privire la chestiunea aceasta: »Celce crede că este afurisit pe nedrept se va supăra pe celce l-a afurisit, iar celce l-a afurisit, auzind că cel condamnat nu se supune de bună voie epitimiei, ci se jelbueşte, acesta nu se poate purta calm faţă de cel afurisit. Şi dacă unul faţă de altul are astfel de dispoziţie sufletească, apoi cum pot să aducă cu inimă curată jertfă lui Dumnezeu? Şi din cauza aceasta s'a dispus ca cel dintâiu sinod să se ţină înaintea patruzecimii, iar al doilea toamna, fiindcă Octomvrie este lună de toamnă«[1]).

Canonul 6.

Se se ţină obiceiurile vechi, cele din Egipt şi din Libia şi din Pentapole, ca episcopul din Alexandria să aibă stăpânire peste toate acestea[2]); deoarece aceasta s'a obişnuit şi pentru episcopul din Roma. Asemenea încă şi în Antiohia şi în celelalte eparhii să se păstreze

ac justum, ut uniuscujusque causa illic audiatur, ubi est crimen admissum: et singulis pastoribus portio gregis sit descripta quam regat unusquisque et gubernet, rationem sui actus Domino redditurus; oportet utique eos, quibus praesumus, non circum cursare, nec episcoporum concordiam cohaerentem sua subdola et fallaci temeritate collidere; sed agere illic causam suam, ubi et acusatores habere et testes sui criminis possint: nisi si, paucis desperatis et perditis, minor videtur esse auctoritas episcoporum in Africa constitutorum, qui de illis jam judicaverunt, et eorum conscientiam multis delictorum laqueis vinctam judicii sui nuper gravitate damnarunt. Jam causa eorum cognita est: jam de eis dicta sententia est, nec censurae congruit sacerdotum mobilis atque incostantis animi levitate reprehendi, cum Dominus doceat et dicat: Sit sermo vester, est est, non non". S. Cypriani Epist. LV ad Cornelium.

[1]) Sint. At. II, 125.

[2]) provincii (N. Tr.).

prerogativele pe seama bisericilor. Deoarece este deobşte evident că, dacă cineva s'ar face episcop fără de socotinţa mitropolitului, despre unul ca acela marele sinod a hotărît că nu trebue să fie episcop. Dacă însă, făcându-se prin votul comun (şi) raţional al tuturor, şi după canonul bisericesc, doi sau trei ar contrazice din căutarea lor de ceartă, să aibă putere votul celor mai mulţi.

(34 ap.; 4 sin. I ecum.; 2, 3, II ec.; 8, III ec.; 28, IV ec.; 36 trul.; 9, 16, 19 Antioh.; 13 Cart.).

— Canonul acesta, carele este foarte clar, a fost obiectul celor mai diverse operaţii începând cu secolul al V-lea şi până în ziua de astăzi şi câte odată textul lui era foarte răstălmăcit, pentruca să se poată dovedi în mod forţat ceeace se fixase de mai nainte ca scop, dealtăparte prin sofisme i-se dădea sensul, pe care nu l-a avut nici odată şi nici nu-l putea avea. Canonul este al unui sinod răsăritean, adică al unui sinod ţinut în partea răsăriteană a lumii creştine şi dintre 318 Părinţi participanţi şapte au fost apuseni, ceilalţi 311 toţi din răsărit şi astfel pentru răsăriteni, ca pentru unii, cari au participat la sinod, precum şi pentru toţi ceilalţi, canonul a fost deplin clar şi deplin înţeles din timpurile cele mai vechi până în ziua de astăzi şi la canoniştii răsăriteni, precum şi în genere la teologii Bisericii ortodoxe, nu găsim nici o dispută dacă trebue interpretat aşa sau altfel şi că Părinţii dela Niceia prin una sau altă expresie din canon voiau să exprime aceasta sau altceva. Aşadar nu pentru canoniştii şi teologii răsăriteni, ci pentru cei *apuseni* a fost acest canon obiect de discuţie, după cum am spus mai sus şi îndeosebi pentru acei apuseni, cari mijlocit sau nemijlocit trebuiau să servească problema de a dovedi şi de a apăra ***primatul papal roman***, adică precăderea autorităţii sale asupra întregei Biserici universale. Primatul episcopului Romei este un product al istoriei. Despre acest primat nu au ştiut nimic nici veacurile prime ale creştinătăţii, după cum nici Părinţii acestui sinod nu au ştiut nimic. Dar sinodul acesta este unul dintre acele, în faţa autorităţii căruia s'au închinat şi se închină până astăzi Biserica întreagă, atât cea răsăriteană, cât şi cea apuseană, deoarece a fost recunoscut pretutindeni şi de către toţi ca glasul infalibil al Bisericii ecumenice şi ca tălmăcitorul adevărat al doctrinei apostolice. De autoritatea acestui sinod voiau

deci să se folosească respectivii spre a dovedi celorce nu credeau în primatul episcopului din Roma că acest primat a fost recunoscut şi de către Părinţii sinodului dela Niceia, aşadară şi de Biserica întreagă chiar în prima jumătate a veacului al IV-lea. Unul dintre canoniştii apuseni mai noi şi cu autoritate mai mare zice că primatul episcopului din Roma nici nu avea nevoie de a fi recunoscut de către sinodul dela Niceia[1]. Astfel raţionează acest canonist; dar nu în felul acesta raţionau odinioară, şi mai puţin pe vremea când Bisericile nu erau încă despărţite, aşadar pe timpul primelor nouă sau zece secole, ci pe atunci se credea că tocmai cu autoritatea sinodului dela Niceia trebue să se dovedească primatul episcopului dela Roma, deoarece pe atunci încă nu erau inventate alte argumente. Dar între actele sinodului dela Niceia nu era şi nici nu se putea găsi nici un cuvânt, care ar vorbi despre primatul roman şi astfel pe cale directă nu se putea atinge scopul dorit; dar se putea ajunge la acesta pe altă cale, după cum s'a şi ajuns. S'a găsit între actele sinodului prezent canonul nostru (6), în care se face amintire despre drepturile, pe cari le au anumiţi episcopi privilegiaţi, şi despre aceea că nimeni nu-i poate turbura în exercitarea drepturilor lor şi în special că episcopul Alexandriei, episcopul Antiohiei şi alţi episcopi dela alte Biserici privilegiate întru atâta pot fi independenţi şi de sine stătători în Bisericile respective cu privire la exercitarea drepturilor lor, întru cât şi ***episcopul Romei*** era independent în această privinţă. După cum se vede nici în canonul acesta nu se aminteşte primatul; se aminteşte totuşi episcopul Romei şi deci respectivii credeau să profite cel puţin de această împrejurare în interesul scopului lor. Şi aceasta se putea face, ori explicând sensul acestui canon în interesul scopului propus de dânşii şi expunând sensul lui după cum voiau ei, ori modificând textul aşa cum corespundea scopului lor. Şi s'a făcut şi una şi alta. De ultimul lucru se foloseau pe timpul când critica ştiinţifică nu era încă desvoltată, iar când mai

[1] „La primaute du pape d'ailleurs n' avait pas besoin de la reconnaissance du concile (de Nicée)" zice G. Phillips în al său Du droit ecclésiastique dans ser principes généraux, Paris, 1855. (tradus de Crouzet), II, 28, şi spre a dovedi aceasta că adică precăderea *papei din Roma* asupra Bisericii întregi nu trebue să fie recunoscută de către un sinod ecumenic, Phillips se referă la *un decret papal!* Şi aceasta o spune şi o afirmă Phillips, carele este trecut în rândul cel dintâiu al canoniştilor din timpul prezent.

târziu s'a desvoltat această critică, au recurs la cel dintâiu.

Partea dela început a textului original grecesc din canonul 6 al sinodului dela Niceia este următoarea: *Τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατείτω, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει, ὥστε τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπίσκοπον πάντων τούτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν· ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν Ῥώμῃ ἐπισκόπῳ τοῦτο σύνηθές ἐστιν. Ὁμοίως.....* (Antiqui mores serventur qui sunt in Aegypto, Lybia et Pentapoli, ut Alexandrinus episcopus horum omnium potestatem habet, quandoquidem et episcopo Romano hoc est consuetum. Similiter...) Aşa stă în toate colecţiunile canonice greceşti şi în ediţiile sinodului dela Niceia din timpurile cele mai vechi până în timpul prezent. Aşa stă şi în toate ediţiile apusene şi în traducerile latine, ba chiar şi în colecţiunea lui Pseudoisidor. Dar la sinodul al IV-lea ecumenic (din anul 451) Paschasiu, unul dintre delegaţii episcopului Romei, spre a dovedi primatul episcopului Romei şi spre a convinge despre aceasta pe Părinţii dela Calcedon, s'a referit la sinodul dela Niceia, carele afirmative ar fi recunoscut acest primat şi a citit dintr'o însemnare a sa canonul sinodului dela Niceia cu următorul text: *ἡ ἐκκλησία Ῥώμης πάντοτε ἔχη τὰ πρωτεῖα. ἔχει τοίνυν καὶ ἡ Αἴγυπτος...* ***(ecclesia Romana semper habuit primatum;*** teneat igitur et Aegyptus...). Că ce s'a răspuns acestui Paschasiu la sinodul din Calcedon, când Părinţii au auzit textul atât de alterat al canonului şi ce fel de desaprobare a provocat aceasta la Părinţii dela Calcedon, vom vorbi la comentarul canonului 28 al sinodului dela Calcedon[1].

Cu trecerea timpului au văzut că prin falsificaţii nu ajung la rezultat şi atunci au făcut încercări pe alte căi. Au început să afirme că şi cu textul original, aşadară cu cel nefalsificat al

[1] Falsul acesta ne aminteşte altul făurit în evul mediu după modelul acestui canon niceian: „Cum igitur sedis apostolicae primatum sancti Petri meritum, qui princeps est episcopalis coronae et romanae dignitas civitatis, sacrae etiam synodi firmavit auctoritas," — dar acest fals astăzi este recunoscut şi de către înşişi canoniştii romani. Altcum la apus, afară de aceea a invocat Paschasiu la sinodul dela Calcedon, în acelaş secol citează canonul 6 al sinodului dela Niceia ca pe unul, care recunoaşte primatul papei şi ca dovadă pentru aceasta serveşte titlul acestui canon în Prisca canonum versio, unde în fruntea canonului stă aceasta: *de primatu ecclesiae romanae* (Voelli et Iustelli Bibliotheca I, 284). Comentatorii canoanelor sinodale merg pe aceeaşi urmă. Oratorianul francez I. Cabassutius editează în secolul XVII la dorinţa cardinalului Grimaldi lucrarea sa de

acestui canon, se poate demonstra că sinodul dela Niceia ar fi recunoscut primatul episcopului dela Roma. De aici s'a născut o literatură întreagă, începând cu ultimele trei secole până la timpul prezent.[1]) In mod forţat voesc să demonstreze cu chiu cu vai şi cu tot felul de sofisme că acest canon vorbeşte despre primatul episcopului dela Roma şi deci că întreaga Biserică apuseană şi răsăriteană a recunoscut acest primat chiar la începutul secolului al IV-lea. A fost o trudă zadarnică şi valoarea ei este tot atât de mare ca şi cea a falsului invocat la sinodul din Calcedon. Nu este chemarea noastră să răsturnăm aici această afirmaţiune şi să demonstrăm netemeinicia afirmaţiunilor apusene.[2]) Au desavuat-o

---

căpetenile: Notitia ecclesiastica historiarum conciliorum et canonum invicem collatorum etc., în care, comentând canonul 6 al sinodului dela Niceia scrie: „istius Nicaeni canonis verba: quandoquidem et episcopo Romae hoc consuetum est, sic intelligenda sunt, ut idcirco illa praefata in Aegyptum, Lybiam et Pentapolin potestas Alexandrino episcopo competat, *quia illud ei jus tribuere solet Romanus episcopus*". (Ed. Paris, 1838, I, 173). Aşadară episcopul Alexandriei putea să se bucure de drepturile menţionate în canonul niceian numai întrucât episcopul Romei i-a conferit acest drept!! Aceasta se aseamănă cu afirmaţia sacrilegă, după care episcopul Romei (Climent I) avea putere şi asupra evanghelistului Ioan şi că acesta depindea de episcopul Romei, — despre ceeace am vorbit deja la alt loc (Ciril şi Metodie, pag. 199).

[1]) Phillips în opera sa menţionată (II, § 69) a indicat multe monografii asupra acestei chestiuni — dar trebue să se adauge, între altele, şi Hefele: Conciliengeschichte, I, 389—403.

[2]) Fenomen ciudat ne prezintă cartea, pe care a editat-o Dr. Fr. Maassen: Der Primat des Bischofs von Rom und die alten Patriarchalkirchen. Ein Beitrag zur Geschichte der Hierarchie insbesondere zur Erläuterung des sechsten Canons des ersten allgemeinen Concils von Nicäa (Bonn, 1853), — am zis fenomen ciudat, deoarece este deadreptul imposibil a pune în armonie erudiţia canonică vastă a autorului şi obiectivitatea, pe care a ştiut să o arate, între altele, în lucrarea sa aşa de preţioasă pentru ştiinţa dreptului canonic: Geschichte der Quellen des can. Rechts (Gratz, 1870), cu sofistica de necrezut, pe care a desfăşurat-o în lucrarea menţionată mai nainte şi în care s'a străduit să demonstreze despre ceeace însuşi nu este pe deplin convins. Chiar nici Hefele, altcum apărător al primatului papii din Roma, n'a putut evita să nu reproşeze lui Dr. Maassen deducţiile exagerate din acest canon niceian în interesul primatului. De pildă Hefele, cu privire la referirea lui Maassen la sinodul din Calcedon şi la citirea canonului 6 al sinodului dela Niceia în acel sinod menţionată în nota de mai sus, observă următoarele: „Sicher zu weit geht jedoch Dr. Maassen, wenn er darthun will, die Synode von Chalcedon habe die römische Auffassung des sechsten nicänischen

dintre scriitorii apuseni aceia, cari au avut voinţa de a privi obiectiv această chestiune — între alţii Hefele, defunctul episcop din Rotenburg, unul dintre cei mai buni cunoscători al istoriei sinoadelor ecumenice şi celorlalte sinoade. In lucrarea sa Conciliengeschichte şi chiar la explicarea acestui canon (6) zice: «Canonul acesta nu consideră pe episcopul Romei ca papă, dar nici ca pe un simplu episcop al cetăţii Roma, ci ca pe unul din rândul mitropoliţilor mari, cărora li era supusă nu numai o singură provincie, ci mai multe provincii la olaltă»[1]) Aceasta este concepţia perfect corectă a sensului canonului 6 al sinodului I ecumenic; şi toţi canoniştii şi teologii Bisericii ortodoxe au interpretat şi interpretează şi astăzi în felul acesta sensul acestui canon. — După aceste scurte observări, pe cari am ţinut necesar să le facem, trecem la comentarul însuşi al acestui canon.

Ansă la emiterea acestui canon a dat, întocmai ca şi pentru canoanele 4 şi 5 ale acestui sinod, mai ales schizma meletiană. La comentariile canoanelor respective am văzut în ce a consistat schizma aceasta şi că Meletie a fost principalul vinovat, deoarece şi-a extins jurisdicţia şi asupra acelor circumscripţii bisericeşti, cari nu depindeau de el şi că şi-a permis a vătăma drepturile episcopului Alexandriei, întrucât, fără ştirea şi învoirea acestuia, instituia episcopi în circumscripţia bisericească dependentă de episcopul Alexandriei, cari (cei numiţi ilegal de către Meletie) pe timpul sinodului dela Niceia erau douăzecişinouă la număr.[2]) Sinodul, condamnând pe Meletie, a trebuit să împiedice pe cale legislativă ca în viitor să se mai întâmple asemenea lucruri şi în special să grijească ca să se păstreze drepturile *episcopului din Alexandria* în provincia sa întocmai ca şi drep-

---

Canons, wornach er auch eine Anerkennung des Primates enthielte, sogar ausdrücklich bestätigt". Şi, citând ceeace au declarat la acelaş sinod (calcedonean) delegaţii imperiali, adaogă: „Dr. Maassen behauptet nun in diesen Worten der kaiserlichen Comissäre liege die Anerkennung, dass schon der sechste nicänische Canon in der That dem Papste den Vorrang vor allen Andern zuerkannt habe; allein die Sache verhält sich wohl anders. Die Comissäre sagen nämlich nicht, dass auch der Originaltext des sechsten nicänischen Canons irgend eine Bestätigung oder Anerkennung des Primates enthalte" (Conciliengeschichte, I, 403).

[1]) [illegible] 397.

[2]) Vezi pag. 18.

turile celorlalţi episcopi privilegiaţi în circumscripţiile bisericeşti cuvenite lor.

Ce drepturi avea episcopul din Alexandria pe timpul sinodului dela Niceia? Nu erau drepturile mitropoliţilor de rând în sensul, în care se vorbeşte la canonul 4 al acestui sinod, aşadar nu erau drepturile unui mitropolit referitoare la o circumscripţie bisericească determinată (ἐπαρχία, provincia), ci drepturile mitropolitului din Alexandria se extindeau asupra a trei provincii, şi anume după cum se spune în canon, asupra Egiptului, Libiei şi Pentapolei, cari provincii toate îşi aveau mitropoliţii lor proprii cu episcopii subordonaţi acestora.[1]) Canonul acesta consideră drepturile episcopului din Alexandria şi în general ale Bisericii alexandrinene ca prerogative (τὰ πρεσβεῖα, privilegia) ale acestei Biserici şi deci episcopul din Alexandria pe vremea sinodului dela Niceia deasemenea făcea parte din rândul acelor episcopi privilegiaţi, cari mai târziu au primit numirea de patriarhi. In general este greu de a spune cu toată exactitatea în ce consistau pe acele vremuri prerogativele episcopului din Alexandria, — şi în privinţa aceasta s'au născut cele mai opuse opinii, dar mai ales următoarele două: după unii în canonul acesta se vorbeşte despre drepturile obişnuite mitropolitane, pe când după alţii, despre drepturile patriarhale.[2]) Prima opinie este reprezentată, între alţii, şi de Beveregiu în observaţiile sale la acest canon.[3]) Pe lângă tot respectul deosebit, pe care-l avem faţă de Beveregiu, la care, după cum uşor s'a putut observa, ne referim cu mare folos în comentariile noastre la canoane, în cazul prezent totuşi nu putem împărtăşi opinia lui şi anume din motivele, ce le vom expune mai jos. Opinia a doua este împărtăşită, între alţii, şi de către Hefele,[4]) pe temeiul lui Valesius.[5]) Valsamon încă este de aceeaş opinie la comentarul acestui canon.[6]) Noi încă împărtăşim această concepţie, — fireşte nu în sensul ca şi când

[1]) Vezi: Annotationes Valesii in Hist. eccl. Sozomenis, III, 1.

[2]) Vezi critica asupra acestor diverse opinii: Du Pin: De antiqua eccl. disciplina (Colon. 1691), Diss I, § 14, p. 83 sq.

[3]) Synodicon, Annot. p. 49—63.

[4]) Conciliengeschichte, I, 390 fg.

[5]) Observationes ecclesiasticae in Socratem et Sozomenum, lib III, p. 1.

[6]) Sint. At. II. 129—130.

sinodul dela Niceia ar fi întemeiat prin acest canon demnitatea patriarhală în Biserică, ci că el a recunoscut şi a sancţionat drepturile speciale mai mari pe seama mitropoliţilor respectivi, cari erau în fruntea Bisericilor privilegiate şi cari mitropoliţi aveau sub jurisdicţia lor nu numai un număr hotărît de episcopi, ci şi un anumit număr de mitropoliţi împreună cu respectivii episcopi subordonaţi lor.

In canon se menţionează că episcopul Alexandriei trebue să se bucure liber de drepturile sale asupra Egiptului (răsăritean), Libiei şi Pentapolei. Aceste trei provincii, la cari Atanasie cel Mare adaogă încă şi Tebaida[1]) (Egiptul superior) alcătuiau provincia politică cea mare (διοίκησις, dioecesis) a Egiptului în sensul larg al cuvântului, care era supusă ***Praefecto Orientis***, carele îşi avea reşedinţa sa în Alexandria. Aşadară limitele, până la cari episcopul din Alexandria avea dreptul de a-şi extinde puterea sa, erau identice cu hotarele, cari alcătuiau în sensul larg al cuvântului provincia cea mare politică (dioecesis) a Egiptului. După cum s'a amintit, în circumscripţia aceasta erau patru provincii politice şi fiecare provincie alcătuia o circumscripţie bisericească deosebită cu reşedinţa sa proprie, unde rezida primul episcop al circumscripţiei sau mitropolitul. Iar că într'adevăr fiecare reşedinţă provincială îşi avea mitropolitul său propriu, anume că fiecare dintre provinciile menţionate: Egiptul (răsăritean), Libia, Pentapole şi Tebaida alcătuiau câte o circumscripţie mitropolitană deosebită cu propriul său mitropolit şi cu episcopii săi subordonaţi, — mărturisesc, între altele, numele mitropoliţilor respectivi, pe cari îi menţionează istoria acelei epoce. In prima linie mărturiseşte numele aceluiaş Meletie din Nicopole, carele a provocat canonul nicean prezent şi carele, după cum se ştie, era mitropolitul Tebaidei,[2]) mărturiseşte apoi numele lui Sideriu, despre carele Atanasie cel Mare spune că l-a numit mitropolit al Pentapolei în Ptolemaida.[3]) Aceste mărturii,[4]) între altele, sunt suficiente spre a confirma ceeace s'a spus mai sus şi anume că fiecare dintre cele patru provincii menţionate îşi avea mitropolitul său, cari toţi, în urma dispoziţiei acestui sinod, erau dependenţi, împreună cu episcopii

[1]) Du Pin, op. cit. p. 93.

[2]) Maassen, a. a. O. S. 91.

[3]) Maassen, a. a. O. S. 90 fg.

[4]) Celelalte mărturii vezi la Maassen, a. a O. S. 26—28.

subordonaţi lor, de mitropolitul superior, sau după cum spune simplu canonul nostru, de episcopul Alexandriei. Dependenţa mitropoliţilor respectivi de episcopul Alexandriei se poate determina numai ţinând seamă de împrejurările istorice ale acelui timp şi având în vedere canonul 4 al acestui sinod, cu care canon cel prezent (6) stă în conexiune indivizibilă. In conformitate cu aceasta dependenţa amintită se poate exprima în liniamente generale astfel: în circumscripţiile mitropolitane respective de sub jurisdicţia episcopului din Alexandria drepturile mitropoliţilor competenţi trebuesc strict observate în circumscripţiile lor, astfel că în aceste circumscripţii nimeni nu poate fi pus episcop dacă nu este ales în mod canonic de către sinodul provinciei şi dacă mitropolitul competinte nu şi-a dat învoirea la acea alegere; iar episcopul Alexandriei, în calitate de mitropolit al unei Biserici privilegiate, are ***dreptul suprem de confirmare*** a alegerii şi fără această confirmare a sa nimeni nu poate fi episcop între hotarele circumscripţiei sale (Egiptul răsăritean şi superior, Libia şi Pentapole); dar, ţinând seama de drepturile încuviinţate canoniceşte ale mitropoliţilor de rând, în general nici episcopul Alexandriei nu poate numi episcop pe nimeni fără de a asculta părerea mitropolitului în drept, sub a cărui jurisdicţie va avea să funcţioneze episcopul cel nou. La acest drept de confirmare supremă al episcopului Alexandriei cu privire la alegerile episcopilor eparhiali se poate adăoga şi aceea că în cercul său de competinţă era şi sfinţirea mitropoliţilor înşişi pentru circumscripţiile mitropolitane subordonate.[1]) Se poate zice că acestea le-a hotărît sinodul niceian pri-

[1]) Du Pin în §-ul despre drepturile şi prerogativele mitropoliţilor tratând chestiunea aceasta zice următoarele: „Primum metropolitani jus idque antiquissimum est ordinandi episcopos provinciae" şi dupăce a înşirat toate canoanele şi locurile referitoare din scrierile Părinţilor şi învăţătorilor bisericeşti, adaogă: „ex dictis demonstratum est ordinationem episcoporum ordinario jure Metropolitanorum esse, non Patriarcharum. Hi tamen jam olim eam invadere conati sunt: sic Alexandrinus praesul post annum 400. ordinabat episcopos, non modo per Aegyptum, sed etiam per Lybiam et Pentapolim In caeteris patriarchatibus expetierunt primo Patriarchae, ut ordinatio episcoporum a Metropolitanis non fieret sine illorum consensu, scientia et consilii. Istud consilii dat romanus Patriarcha Innocentius I Antiocheno Patriarchae Ep. 18 ad Alex his verbis: „„Itaque arbitramur, Frater charissime, ut sicut Metropolitanos auctoritate ordinas singulari, sic et caeteros episcopos, non sine permissu conscientiaque tua, sinas episcopos procreari"". Hanc vindicabit in provincias sibi subditas auctoritatem Inno-

vitor la episcopul Alexandriei şi la episcopii celorlalte Biserici privilegiate, despre cari se face menţiune în acest canon. Mai târziu, la sinoadele ecumenice următoare, îndeosebi la sinodul al IV-lea ecumenic totul s'a normat detailat şi exact, despre ceeace vom vorbi însă la comentariile canoanelor acelor sinoade ecumenice.

Canonul, dupăce a fixat cercul de competinţă al episcopului din Alexandria în privinţa circumscripţiilor respective, relevă că acele drepturi trebue să se validiteze în toată puterea lor, deoarece tot în acel chip i-se cuvin ***după obiceiu*** (συνηθές ἐστιν, consuetum est, gewonheitsmässig zusteht) ***şi episcopului Romei***, adică acelaş raport fiinţează şi între episcopul Romei faţă de circumscripţiile bisericeşti supuse lui. Cari erau circumscripţiile bisericeşti, cari faţă de episcopul Romei erau în acelaş raport ca Egiptul, Libia şi Pentapole faţă de episcopul Alexandriei? In privinţa aceasta deasemenea este mare controversă între canoniştii apuseni, în care controversă canoniştii orientali cu greu se pot orienta. Rufinj episcop şi istoric apusean din secolul al IV-lea, carele a trăit la Roma, apreciază acest canon niceian în istoria sa bisericească în chipul următor: «Et ut apud Alexandriam et in urbe Roma vetusta consuetudo servetur, ut vel ille Aegypti, vel hic ***suburbicariarum ecclesiarum*** sollicitudinem gerat.[1]) Deoarece pentru împărţirea bisericească era decisivă impărţirea politică, apoi aceste suburbicariae ecclesiae trebue să fi fost în acele provincii, cari în prima jumătate a secolului al IV-lea erau suburbicariae ale Romei şi cari depindeau de Praefectus urbis. Unora dintre canoniştii apuseni mai noi acest teritoriu li s'a părut prea mic şi zic că episcopului Romei îi erau supuse nu provinciile dependente

centius, eamdemque ab Antiocheno usurpari arbitratur, ut ex se de aliis judicat. Caeterum episcopis romanis ita persuasum erat neminem Patriarchatus sui ordinari debere citra consensum suum, ut expresse mandent Thessalonicensi episcopo, quem Vicarium suum in Illirico occidentali constituebant, ne his in locis ullam ordinationem inscio se vel invito, fieri patiatur... Idem jus arrogavit sibi Constantinopolitanus Antistes in dioecesibus sibi subjectis... Jus enim illud est Metropolitanorum proprium, nec Patriarchis competit. Succedente vero tempore Pontifices Romani ordinandorum per universum Occidentem episcoporum potestatem non sine multa contradictione sibi vindicavere, et omnium Metropolitanorum jura paulatim pessumdederunt". Op. cit., p. 64, sq.

[1]) Rufini hist. eccl. I, 6.

de ***Praefectus urbis***, ci cele dependente de ***Vicarius urbis***, iar acestea erau: Campania, Hetruria et Umbria, Picenum suburbicarium, Sicilia, Apulia et Calabria, Lucania et Brutia, Samnium, Sardinia, Corsica, Valeria, de tot zece provincii, [1]) sau altfel Italia sudică şi insulele Sicilia, Corsica şi Sardinia.[2]) Valsamon, în comentarul acestui canon, zice că sinodul dela Niceia a recunoscut jurisdicţia episcopului din Roma asupra provinciilor apusene (*ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ῥώμης προέχει τῶν ἑσπερίων ἐπαρχιῶν*, romanus episcopus praeest occidentalibus provinciis). [3]) Noi vrem să considerăm că aceste cuvinte ale lui Valsamon sunt o confirmare pentru opinia acelora, cari afirmă că pe timpul sinodului dela Niceia erau supuse episcopului Romei acele provincii, cari depindeau de ***Vicarius urbis***, deci îi erau supuşi toţi mitropoliţii din provinciile acestea.

Canonul, vorbind despre Bisericile privilegiate, adaogă că asemenea (*ὁμοίως*, similiter) Bisericii din Alexandria şi celei din Roma trebuesc recunoscute şi prerogativele ***Bisericii din Antiohia*** şi ale Bisericilor celorlalte provincii determinate. Canonul nu spune care era teritorul supus Bisericii Antiohiei; dar prin analogie, ţinând seama de felul cum s'a determinat în canon circumscripţia episcopului Alexandriei, trebue să se admită că teritorul supus episcopului din Antiohia era identic cu hotarele circumscripţiei politice a Răsăritului (dioecesis Orientis), care avea de capitală Antiohia şi era supusă, întocmai ca circumscripţia Egiptului, Praefectului Orientului. Circumscripţia aceasta se alcătuia din: Palestina, Syria, Phoenicia, Arabia, Cilicia, Isauria, Mesopotamia, Osroëna, Euphratensis et Cypria.[4]) Nu ştim însă dacă în toate aceste provincii existau şi mitropolii, cari trebuiau să depindă de episcopul Antiohiei; totuşi ştim sigur că Palestina avea o mitropolie deosebită cu reşedinţa în cetatea Cesareiei; aceasta o dovedeşte Ieronim, carele zice că mitropolitul Cesareiei

[1]) Du Pin op. cit. p. 24.

[2]) In privinţa opiniilor diferite referitoare la „suburbicariae regiones", "suburbicariae ecclesiae", „suburbicaria loca" vezi: Hefele, Conciliengeschichte, I, 398 fg.

[3]) Sint. At. II, 129.

[4]) Du Pin: op. cit. p. 23.

depindea, conform canonului 6 al sinodului niceian, de prim mitropolitul din Antiohia.[1])

Dar cari erau celelalte Biserici, despre cari canonul zice că trebuesc să se ţină prerogativele pe seama lor (*τὰ πρεσβεῖα σώζεσθαι*)? Persistând continuu pe lângă punctul de vedere, după care pe timpul sinodului dela Niceia hotarele provinciilor bisericeşti erau create totdeauna după hotarele politice şi pe lângă aceasta pentru răsărit ţinând seamă de ceeace spune despre aceasta canonul 2 al sinodului al II-lea ecumenic, iar pentru apus de ceeace spun documentele istorice referitoare, se poate afirma cu deplină siguranţă că existau *cinci* Biserici privilegiate de acest fel şi adică trei la răsărit şi două la apus şi anume circumscripţiile: Asia proconsulară, Pontul, Tracia, Italia şi Africa proconsulară. In privinţa politică cele dintâi trei circumscripţii depindeau de Praefectus Orientis, ca şi provincia Egiptului şi Antiohiei, a patra, depindea de Praefectus Italiae şi forma un Vicariatus Italiae pe lângă Vicariatus Romae, despre care lucru am vorbit deja. A cincia avea administraţie proconsulară independentă şi separată. Asia proconsulară alcătuia o provincie separată cu capitala ***Efes***, în care cetate-şi avea reşedinţa primul mitropolit al circumscripţiei asiatice. Pontul se alcătuia din şease provincii cu capitala Cezareia Capadochiei, unde-şi avea reşedinţa şi primul mitropolit al circumscripţiei. In capitala Bitiniei (adică în circumscripţia Pontului), în Niceia deasemenea era un mitropolit, dar numai titular [2]), fără obişnuitele drepturi mitropolitane. Tracia se compunea din cinci provincii, cu capitala ***Eraclea*** (Heraclea) şi cu mitropolitul său propriu. Italia alcătuia un vicariat separat, dependent de Praefectus Italiae, cu şapte provincii (Liguria, Aemilia, Flaminia sau Picenum annonarium, Venetia, Alpes Cottiae et utraque Rhetia) şi cu capitala ***Milan*** (Mediolanum). [3]) Şi în fine Africa proconsulară era împărţită în patru circumscripţii (Africa propria, Numidia, Mauritania Caesarensis et Mauritania Sitifensis) cu capitala ***Cartagina***. Mitropolitul Cartaginei era primatul întregei Africe proconsulare (Primas universae Africae); afară de acesta era încă un mitropolit,

[1]) Ni fallor, hoc ibi decernitur ut Palaestinae metropolis Caesaria sit, et totius orientis Antiochia Hieron. ep. 61 ad Pammach.

[2]) onorific, având numai titlul, dar nu şi drepturile (Nota Tr)

[3]) Du Pin, op. cit. p. 24; Athanas. ep. ad solitarios.

carele rezida în diferite localităţi, adică acest mitropolit era episcopul cel mai bătrân, astfel că reşedinţa mitropolitană se schimba după oraşul, în care era după ani cel mai vechiu episcop.[1])

Aceşti mitropoliţi (din Efes, Cesaria Capadochiei, Eraclea, Milan şi Cartagina) pe timpul sinodului dela Niceia erau deplin independenţi şi de sine stătători şi se bucurau întru toate de aceleaşi drepturi şi prerogative, pe cari le aveau episcopii Romei, Alexandriei şi Antiohiei.

Părinţii sinodului dela Niceia, dupăce au confirmat în chipul acesta drepturile Bisericilor privilegiate, spre a stăvili şi mai mult disordinile cauzate în Biserică de Meletie prin atâţia episcopi numiţi de dânsul în chip arbitrar şi spre a pune capăt pentru totdeauna acestor fel de disordini, repetă în acest canon ceeace în fond hotărîseră prin canonul al patrulea şi dispun ca norma respectivă să fie hotărîtoare pentru toţi şi nimenea să nu o piardă din vedere (καθόλου δὲ πρόδηλον ἐκεῖνο). Şi adică numai acela poate fi pus episcop, carele a fost ales în chip canonic de către sinodul episcopesc competinte şi pentru alegerea căruia şi-a dat învoirea mitropolitul competinte, fără considerare la împrejurarea dacă respectivul mitropolit are scaunul episcopal într'una dintre Bisericile privilegiate, precum sunt acelea, despre cari e vorba în acest canon, sau într'o Biserică de rând, deci fără prerogative determinate. Iar referitor la celce va ajunge episcop fără ştirea şi învoirea mitropolitului competinte, canonul dispune că trebue considerat ca pe unul, care nu a fost pus episcop (τὸν τοιοῦτον μὴ δεῖν εἶναι ἐπίσκοπον). Canonul mai prevede eventualitatea când alegerea nu este făcută cu unanimitate de voturi şi când doi sau trei din sinodul episcopesc, din înclinarea lor spre opunere, (φιλονεικίαν), nu sunt de acord cu ceilalţi şi pentru acest caz dispune să nu se dea atenţie acestei opoziţii, ci să decidă majoritatea membrilor sinodului electoral, fireşte dacă totul a decurs în ordine şi în mod canonic.

Canonul 7.

Deoarece s'a ţinut obiceiul şi tradiţia veche ca episcopului Eliei să i se dea onorurile [cuvenite] bucură-se

[1]) Du Pin, op. cit, p. 25—28.

el de cele ce însoţesc onorurile, păstrându-se însă mitropoliei demnitatea proprie dânsei.

(34 ap.; 2 sin. II ec.; 12 sin. IV ec.; 36 trul.; 19 Antioh.).

— Multe împrejurări au făcut ca Biserica cea mai veche, Biserica Ierusalimului, mama tuturor celorlalte Biserici, să nu poată ocupa în ierarhie chiar îndată dela început locul, care i-se cuvenia în urma însemnătăţii ei. Pe timpul apostolic Biserica Ierusalimului era mitropolie pentru toate Bisericile din Iudeia, Samaria şi Galileia. Dar chiar în anul 70 după naşterea lui Hristos, când Ierusalimul a fost dărâmat şi când creştinii au fost siliţi să se refugieze în micul oraş grecesc, Pella, a încetat importanţa de până atunci a Ierusalimului. Când apoi mai târziu împăratul Adrian (117—138) a întemeiat pe ruinele Ierusalimului mica cetate nouă, *Elia* (Aelia capitolina), s'a organizat aici o nouă comunitate bisericească din creştinii convertiţi dela păgânism, cu episcopul lor propriu. Acest episcop, cu toate că-şi avea scaunul în localitatea Ierusalimului de odinioară, totuşi sub raport ierarhic nu ocupa locul, pe care-l avusese mai nainte episcopul Ierusalimului, ci era subordonat episcopului *Cezareiei*, care localitate după dărâmarea Ierusalimului a fost făcută capitală a Palestinei prime (Palestina prima) şi astfel şi episcopul Cezareiei avea importanţa şi autoritatea mitropolitului provinciei Palestina prima, de care depindea şi Ierusalimul (Elia).[1]) Aceasta era situaţia ierarhică a episcopului Ierusalimului pe timpul sinodului dela Niceia. Acest sinod, dupăce prin canonul 6 a reglementat raporturile ierarhice pentru Bisericile privilegiate, menţionate în acel canon, şi-a îndreptat atenţia şi asupra episcopului din Ierusalim, deoarece era episcopul cetăţii sfinţite prin viaţa şi moartea Întemeietorului Bisericii. Sinodul spune la începutul canonului că s'a păstrat obiceiul şi tradiţia veche (συνήθεια κεκράτηκε καὶ παράδοσις ἀρχαία) în privinţa onorurilor înalte date totdeauna episcopului sfintei cetăţi şi vrea ca cinstea aceasta să se păstreze fermă şi în viitor şi din cauza aceasta dispune prin lege ca episcopul acesta să se bucure de onorurile cuvenite lui precum şi de cele ce însoţesc onorurile (τὴν ἀκολουθίαν τῆς τιμῆς) faţă de toţi ceilalţi episcopi ai provinciei bisericeşti respective; aşadară recunoaşte întâietatea autorităţii episcopului din Ierusalim faţă de

[1]) Vezi observaţiile lui Beveregiu la acest canon. Annot. p. 63—67.

toți ceilalți episcopi ai provinciei. Deoarece însă pe acel timp și Aelia sau Ierusalimul sub raport politic avea numai un loc de al doilea rang față de Cezareia, care era prima cetate a circumscripției, și deoarece împărțirea Bisericii în provincii trebuia să coincidă întru totul cu împărțirea politică, sinodul nu conferă episcopului Ierusalimului drepturile mitropolitane, ci menține pe seama episcopului Cezareiei drepturile, pe cari acesta le avea mai nainte. Altcum acest raport între episcopul din Ierusalim și episcopul din Cezareia a fost de scurtă durată, și chiar la sinodul al III-lea ecumenic s'a fixat alt raport, iar la sinodul al IV-lea ecumenic episcopul Ierusalimului a fost egalizat în drepturi cu ceilalți patriarhi cu scaunele de precădere.

Canonul 8.

Iar pentru ceice se numiau vreodată pe sine catari și se întorc la biserica catolicească și apostolică, sfântul și marele sinod hotărește ca punându-se mâinele asupra lor și așa să rămână în cler. Dar înainte de toate se cuvine ca ei să mărturisească în scris, că vor consimți și vor urma dogmelor bisericii catolicești și apostolice; adică vor intra în comuniune și cu cei căsătoriți a doua oară și cu cei căzuți pe vremea persecuțiunilor, pentru cari s'a hotărât și timpul[1]) și s'a stabilit și terminul[2]): ca aceștia să urmeze întru toate dogmelor bisericii catolicești. Deci aceștia toți, de se vor afla numai ei singuri hirotoniți, ori prin sate, ori prin cetăți, cei aflați în cler, să rămână în starea lor. Iar dacă ar veni oarecari unde este episcop sau presbiter al bisericii catolice, evident este că episcopul bisericii va avea demnitatea episcopească; iar ceice se numește episcop de către ceice se zic catari va avea demnitatea de presbiter, afară de nu cumva episcopului i-ar plăcea să-l împărtășească de cinstea numelui.[3]) Iar dacă nu-i va plăcea aceasta să-i caute un loc, sau de horepiscop, sau de

1) de penitență (N. Tr).
2) de iertare (N. Tr).
3) de episcop (N. Tr).

presbiter, pentrca în genere să se vadă că este în cler, ca să nu fie doi episcopi într'o cetate.

(68 ap.; 7 sin. II ec.; 95 trul.; 14 sin. VII ec.; 13 Ancira; 14 Neoces.; 8, 10 Antioh.; 6 Sard.; 47, 57, 66, 69, 99 Cart.; 1, 47, 89 Vasile c. M.; 12 Teofil Alex.).

— Catari (*καθαροί*, curați) sau ***novațieni*** s'au numit aderenții lui ***Novat***, presbiter al Bisericii din Cartagina și aderenții lui ***Novatian***, presbiter al Bisericii din Roma; din secolul al III-lea.[1]) Canonul arată care erau greșelile lor și adică: îndemnați de spirit prea rigorist denegau pentru totdeauna reprimirea în Biserică a celorce au căzut dela credința creștină pe timpul persecuțiilor, dar mai apoi s'au căit; aceasta e cea dintâi eroare a lor, iar a doua era că considerau căsătoria a doua de păcat greu și de neiertat și pe ceice s'au căsătorit a doua oră după moartea primei

1) Acest Novat se numește presbiter „*roman*“ chiar și de către scriitorii mai noi, iar pe timpurile vechi aproape toți îl numiau presbiter „roman“. Valsamon la comentarul acestui canon zice: „Acest Novat era presbiter al Bisericii *din Roma*, după cum afirmă Eusebiu Pamphil“ (Sint. At. II, 134). Este deplin exact că Eusebiu spune acest lucru (hist. eccl VI, 43). Deasemenea și Socrat spune aceasta (hist. eccl. IV, 28) și Epifaniu (haer. LIX) și Zonara (Sint. At. II, 134) și mulți alții, cari consideră pe Novat drept presbiter al Bisericii din Roma și căpetenie a schizmei novațiene. Dar din epistolele referitoare la această chestiune ale lui Ciprian (ep. 43 et 49 ad Cornelium et ep. 49 ad Antonian), pe timpul căruia s'a produs această schizmă, se vede lămurit că Novat era presbiter al lui Ciprian, așadar *din Cartagina* și dânsul înainte de toate în Cartagina și-a întemeiat schizma și apoi a plecat la Roma și s'a întovărășit cu Novațian, presbiter *din Roma*, carele a întemeiat în Roma o schizmă similară; după acești doi, după Novat din Cartagina și după Novațian din Roma, și-a primit numirea schizma novațiană. Dar altcum Eusebiu în cronica sa din olimpiada din anul 258 și din anul 255 d. Hr. numește pe Novat presbiter al lui Ciprian deci aici pe Novat îl consideră, exact și conform realității, presbiter din Cartagina și nu din Roma. Acelaș Eusebiu la alt loc (hist eccl. VII, 7, 8) citează pe Novațian în loc de Novat. Ieronim, în al său Catalogus scriptorum ecclesiasticorum, care catalog s'a scris mai ales pe baza scrierilor lui Eusebiu, observă foarte corect lucrul acesta și deosebește totdeauna pe Novat de Novațian, pe când Eusebiu a confundat aceste două nume, probabil din cauza asemănării lor. Această confusie făcută de Eusebiu a dat prilej ca Novat să fie numit greșit presbiter roman și ca Novat să fie considerat întemeietor al schizmei novațiene și adică începând dela Epifanie (347—403) până astăzi. Compară Beveregii Synodiçon Annotat. in hunc canonem. p. 69—70.

soţii îi considerau pentru totdeauna nedemni de a se cumineca. Intre alţii, Epifanie[1]) şi Augustin[2]) ne oferă mărturii că acestea erau erorile novaţienilor. Astfel novaţienii se numiau pe sine *curaţi* şi ortodocşii deasemenea îi numiau aşa în ironie (κατ' εἰρωνείαν), după cum zice Valsamon la comentarul acestui canon.[3]) In temeiul celor spuse despre erorile novaţienilor, vedem că ei nu erau eretici, deoarece nu păcătuiau împotriva dogmelor credinţei Bisericii ortodoxe, ci greşau împotriva legii iubirei faţă de deaproapele şi prin urmare erau numai schizmatici.[4]) Astfel îi consideră pe novaţieni sinodul dela Niceia, totaşa şi Vasile cel Mare îi numără între schizmatici în primul său canon; prin canonul prezent sinodul dela Niceia reglementează înainte de toate modul cum să se primească în Biserica ortodoxă persoanele preoţeşti ale novaţienilor, cari părăsesc schizma lor. Norma prescrisă în această privinţă de canonul prezent este aceeaş, pe care am menţionat-o la comentariile canoanelor 47 şi 68 apost. şi care normă a fost aplicată deja de către Părinţii dela Niceia referitor la Meletie din Nicopole, după cum am amintit la comentarul canonului 4 al acestui sinod, sau precum după aceeaş normă au procedat Părinţii din Cartagina faţă de donatişti (can. 47, 57, 66, 69, 99 Cart.).

Canonul acesta prescrie o normă specială pentru primirea în cler a persoanelor preoţeşti novaţiene când zice că înainte de toate trebue să se pună mâinile asupra lor (ὥστε χειροθετουμένους, impositis eis manibus). După comentarul lui Aristen la acest canon aceasta însemnează: a-i unge cu sf. mir (τῷ ἁγίῳ μύρῳ χρισθήσονται).[1]) Nouă ni se pare că la explicarea înţelesului acestor cuvinte trebue să ne acomodăm acelei interpretări, care s'a dat într'un timp mai apropiat de acel sinod, iar aceasta este sinodul al VII-lea ecumenic. In şedinţa primă a sinodului acestuia s'a discutat cum să se primească episcopii, cari mai nainte erau iconoclaşti şi cari mai apoi căindu-se, cereau primirea în Biserica ortodoxă. S'au scos la iveală diferite canoane, între altele s'a citat şi acest canon niceian şi când la sinod unii au întrebat cum trebuesc înţelese cuvintele: ὥστε χειροθετουμένους, preşedintele sinodului, Tarasie, patriarhul Constantinopolului a răspuns că aceste cuvinte au sensul numai de binecuvântare (εὐλογία), iar nu de punerea mânilor (χειροτονία).[2]) Acceptând această explicare a lui Tarasie, sensul cuvintelor respective ale canonului niceian prezent este că episcopul sau presbiterul ortodox competinte trebue să pună mâna asupra persoanelor preoţeşti novaţiene, când revin dela schizmă la Biserică, în felul cum se face la taina pocăinţii şi în acelaş timp va citi asupra lor rugăciunea prescrisă, care îi împacă cu Biserica (rugăciunea de împăcare). Dar acest ritual se va oficia numai atunci, dacă ei, după cum spune canonul, vor recunoaşte în scris (ἐγγράφως, in scriptis) că vor primi strict întru toate doctrina Bisericii ortodoxe şi fireşte dacă se vor lepăda de toate rătăcirile lor de până atunci.

Trecând persoanele preoţeşti novaţiene respective în felul acesta la Biserica ortodoxă, canonul dispune: a) dacă în vre-o localitate nu este episcop sau presbiter ortodox, ci numai novaţian, apoi aceşti episcopi sau presbiteri novaţieni să rămână în treapta lor şi să exercite în deplină libertate drepturile ierarhice împreunate cu acea treaptă, fireşte dacă toţi clericii inferiori şi laicii au revenit la Biserica ortodoxă; b) dacă în vre-o localitate se găseşte episcop ortodox precum şi altul revenit dela novaţieni, în acest caz cel dintâiu îşi va păstra demnitatea, iar episcopul novaţian se va bucura numai de demnitate presbiterială, afară de cazul când episcopul ortodox va găsi de potrivit a-i lăsa

---

1) Epiphan. haer. LIX.

2) August de haeresibus, p. 38.

3) Sint. At II. 135.

4) Principalii noştri trei comentatori la canoane, Zonara, Aristen şi Valsamon (Sint. At. II, 133—136), iar în urma lui Aristen şi Cormciaia (ediţia citată I, 35) consideră *eres* schizma novaţiană. Dar chiar esenţa învăţăturii lor greşite dovedeşte că lucrul nu stă aşa, iar Vasile cel Mare, carele în primul său canon a expus ex professio diferenţa între eres şi schizmă, afirmă expres: οἱ δὲ καθαροὶ καὶ αὐτοὶ τῶν ἀπεσχισμένων εἰσι (Sint. At IV, 90).

Observaţia aceasta o facem cu privire la nota răposatului cardinal Hergenröther, carele în lucrarea sa (Phoitus, Patriarch von Constantinopel, Regensb. 1867, II, 337) a afirmat: „...dass die Novatianer nur zu dem Schismatikern, nicht zu den Häretikern gerechnet worden wären, ist Angesichts der Aussprüche der Alten *nicht* anzunehmen .."

1) Sint. At. II, 136.

2) A. S. E., VII, 93. Compară nota 1 din Pidalion, pag. 134 (ediţia din 1864) dela comentarul canonului 8 al sinodului dela Niceia. Prin urmare este greşită explicarea din Corpus iuris canonici rom. cat. (p. 8, Causa I quaest. 7), în care Gratian zice că acest canon dispune hirotonia din nou.

cinstea titlului de episcop, dar fără nici un drept ierarhic; c) dacă episcopul ortodox nu este aplicat să-i lase episcopului novațian onorurile împreunate cu titlul de episcop, atunci îi va desemna un loc de horepiscop [1]) sau de presbiter, şi aceasta în prima linie din motivul ca să se vadă că acel episcop novațian, dupăce s'a lepădat de schizmă, într'adevăr face parte din clerul ortodox, iar în al doilea rând din motivul ca să nu fie doi episcopi într'o cetate.

Mai ales ultima dispoziție din canonul prezent este importantă, că adică într'o cetate să nu fie doi episcopi (ἵνα μὴ 'εν τῇ πόλει δύο ἐπίσκοποι ὦσιν, ne in civitate duo sint episcopi). Această dispoziție are temeiu în importanța deosebită ce o are episcopul în Biserica sa, care importanță am arătat-o la explicarea câtorva canoane apostolice. Corneliu, episcopul Romei (251—253), chiar din prilejul schizmei novațiene, şi când presviterul Novațian (la care în Roma s'a ataşat şi presviterul Novat din Cartagina) a fost numit episcop de către schizmatici, scrie lui Ciprian următoarele: «Nec enim ignoramus unum Deum esse, unum Christum esse Dominum, quem confessi sumus, unum Spiritum sanctum, unum episcopum in catholica ecclesia esse debere».[2]) Iar Ciprian, episcopul Cartaginei, auzind despre hirotonia ilegală a lui Novațian, făcută în Roma, condamnă aspru într'una din scrisorile sale pastorale fapta aceasta şi accentuiază legea generală a Bisericii că: «îndată ce a fost numit un episcop pentru o localitate şi a fost recunoscut de către ceilalți episcopi şi de către popor, cu nici un preț nu mai poate fi numit alt episcop în aceea localitate.» [3]) Se prea poate că acest caz din Roma a lui Novatian a dat ansă Părinților dela Niceia ca, emițând caconul despre novațieni (catari), să citeze între altele şi legea fundamentală canonică că într'o localitate (având a se înțelege

---

[1]) Despre horepiscop vom vorbi la canonul 13 al sinodului dela Ancira.

[2]) Cornel. ep. ad Cyprianum.

[3]) Ciprian. ep. 41 ad Cornelium: „Gravatenim me atque contristat et intollerabilis perculsi ac pene prostrati pectoris moestitia perstringit, cum vos illic comperissem contra ecclesiasticam dispositionem, contra evangelicam legem, contra institutionis catholicae unitatem, alium episcopum fieri consensisse, id est, quod nec fas est, nec licet fieri, ecclesiam alteram institui, Christi membra discerpi, Dominici gregis animum et corpus unum discissa aemulatione lacerari." Ciprian. ep. 44 ad Maxim. et Nicost.

după terminologia canonică de azi: într'o eparhie) poate să fie numai un singur episcop cu jurisdicție episcopească ordinară, adevărată, la nici un caz însă şi niciodată doi.

Canonul 9.

Dacă oarecari fără cercetare s'au promovat presviteri sau cercetându-se şi-au mărturisit păcatele lor, şi mărturisindu-se, oamenii mişcați fiind au pus mâinile contra canonului asupra unora ca aceştia, pe aceştia canonul nu-i admite [în cler]; căci numai ceeace este neprihănit apără Biserica catolicească.

(25, 61 ap.; 2, 10 sin. I ec.; 9, 10 Neoces.; 17 întâiu - al doilea; 3, 5, 6 Teofil Alex.; 89 Vasile c. M.).

— Canonul acesta vorbeşte despre aceea că: a) trebue să se examineze conduita religioasă şi morală a fiecărui candidat la preoție înainte de a fi învrednicit a se hirotoni şi b) nimeni nu poate fi hirotonit dacă s'a dovedit că este nevrednic de preoție din cauza conduitei sale religioase şi morale.

Dispoziția acestui canon, că nimeni nu poate fi primit în cler, dacă n'a fost ***examinat*** (ἐξέτασις, examinatio) prealabil de către cei cu cădere, este foarte importantă. Vasile cel Mare în scrisoarea sa pastorală (can. 89) adresată către horepiscopi spune că această dispoziție este veche: «Slujitorii Bisericii,» zice Vasile, «erau primiți numai după ***examinarea făcută cu cel mai mare zel*** μετὰ πάσης ἀκριβείας δοκιμάζουσα παρεδέχετο, omni diligentia probatos admittebat), conform obiceiului vechiu, încetățenit în Bisericile lui Dumnezeu (ἡ πάλαι ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις ἐμπολιτευομένη συνήθεια) şi conduita lor era cercetată în modul cel mai riguros... Această cercetare o făceau (ἐζήταζον) presviterii şi diaconii... şi înştiințau pe episcop şi numai după aceea se întroducea respectivul slujitor în starea preoțească,» Tertulian aminteşte de presbiteri examinatori şi mărturisitori (probati et testimonio adepti), cari stau în fruntea Bisericii. [1] Ciprian recomandă ca examinarea să se facă cât mai conştiinţios şi pretinde ca la acest act să se procedeze cu cea mai mare exactitate şi rigoare.[2]) Intre

---

[1]) Tertul. apologet. p. 39.

[2]) Cyprian. epist. 24 et 68

canoanele sinodului [al IV-lea din Cartagina (anul 398) găsim unul (1), care referitor la persoanele de hirotonit prescrie următoarele: «autea *examinetur:* si natura sit prudens, si docilis, si morbus temperatus, si vita castus, si sobrius, si semper suis negotiis cavens, si humilis, si affabilis, si misericor, si literatus, si in lege Domini instructus, si in scripturarum sensibus cantus, si in dogmatis ecclesiasticis exercitatus, et ante omnia, si fidei documenta verbis simplicibus asserat...»[1]) Ioan Gură de Aur, în lucrarea sa despre preoție, consideră examinarea candidatului la preoție, înainte de hirotonire, ca importantă și ca o condiție indispensabilă.[2]) Canonul 17 al sinodului dela Constantinopol din anul 861 încă menționează această examinare a persoanelor respective, orânduind ca acestei examinări să se supună nu numai fiecare candidat la preoție înainte de a fi hirotonit întru diacon, ci și fiecare diacon înainte de a fi hirotonit întru presviter și fiecare presviter înainte de hirotonirea întru episcop. Din aceasta și din altele se vede foarte clar scopul legislatorului bisericesc referitor la examinarea candidaților de preoți și adică Biserica trebue să-și câștige siguranță deplină că respectivul posede toate calitățile cerute prin canoane dela candidații de preoți și totodată că este liber de toate impedimentele, cari opresc intrarea în cler și în genere ca Biserica să-și câștige siguranță că respectivul este vrednic de starea preoțească.

Procedura canonică în această privință, bazată atât pe prescripțiunile dreptului divin cât și cel bisericesc, consistă în următoarele: 1. Celce are intenția de a intra în cler, trebue să producă certificat dela preotul competent despre aceea că purtarea sa atât religioasă cât și morală este bună și că în urma aplicației firești este deplin potrivit pentru slujba preoțească. De aceea preotul competinte va supraveghea conduita candidatului și înainte de a-i libera certificatul menționat trebue să-l examineze personal în privința tuturor lucrurilor, despre cari va vorbi în acel certificat. Preotul trebue să redacteze acest certificat după glasul conștiinței sale și să-l prezinte episcopului competinte. 2. Apropiindu-se timpul de a decide dacă candidatul este vrednic pentru hirotonire, atunci soborul preoților de pe lângă episcop întâiu desbate certificatul

[1]) Harduini: I, 975.

[2]) Iohanni Chrysost. de sacerdotio, II, 4

liberat candidatului de preotul cu cădere, apoi examinează certificatul prezentat de candidat asupra pregătirei sale și în fine cercetează dacă nu este ceva ce l-ar împiedica pe respectivul dela intrarea în cler, adică dacă în genere dispune de condițiunile fundamentale spre a putea primi în general hirotonirea și dacă are toată calificația prescrisă canonicește pentru candidații de preoți și adică calitățile fizice, calitățile spirituale (raționale și morale), calitățile în privința bunului nume și calitățile referitoare la poziția socială independentă. După aceea candidatul va fi chemat spre a da personal răspunsurile necesare, spre a-și exprima dorința fierbinte de a primi slujba preoțească și în fine spre a mărturisi cu jurământ credința sa și că va îndeplini totul, ceeace-i va porunci Biserica.[1]) 3. După această examinare făcută întâiu de către preotul competinte și apoi de către soborul preoțesc, duhovnicul desemnat va supune pe candidat tainei mărturisirii, îi va asculta eventualele păcate și căința lui și îi liberează o gramată specială, prin care-i certifică vrednicia pentru preoție.[2]) Hotărîrea asupra primelor două examene depinde de episcopul competinte (can. 7 Teof. Alex.; can. 89 Vasile c. M.); iar rezultatul examenului al treilea despre mărturisire se va citi în public în biserică în fața poporului nemijlocit înainte de hirotonire.

Despre a doua chestiune, despre care tratează canonul prezent, anume că nu trebue hirotonit celce asupra căruia se dovedesc niște păcate (*ἁμαρτήματα*), iar dacă unul ca acesta a fost hirotonit să se excludă imediat din cler — despre această chestiune am tratat la comentariile canoanelor 25 și 61 ap. și pe aceste canoane le înțelege acest canon niceian sub cuvântul *κανών*.

Imbold la emiterea acestui canon a putut să dea poate părerea mai multora că nu trebue excluși din cler cei vădiți de vreun păcat mare ***înainte de hirotonire,*** deoarece, după cum omul prin botez se curățește de păcatele, pe cari le-a comis înainte de botez, astfel și preoția șterge păcatele săvârșite

[1]) Despre acest jurământ (libellum propria scriptione ejus, qui ordinandus est) amintește cap. 2 din novella 137 a lui Iustinian. Alt formular de jurământ vezi în: Mitropolitul Mihail, „Biserica ortodoxă sârbească". pag. 206—208.

[2]) Formularul acestei „scrisori de mărturisire" pentru Grecia vezi în Pidalion, pag. 758; iar formularul în uz la sârbi vezi în cartea Mitropolitului Mihai menționată la pag. 206.

înainte de sfinţire *(ἡ ἱερωσύνη τὰ πρὸ τῆς ἱερωσύνης ἁμαρτήματα ἀπαλείφει)*, «dar aceasta nu s'a normat nici odată prin vre-un canon», zice Valsamon la comentarul acestui canon.[1])

Canonul 10.

Câţi dintre cei căzuţi s'au promovat prin neştiinţă, sau şi ştiind mai nainte ceice i-au promovat aceasta nu prejudecă canonului bisericesc; căci ei, cunoscându-se, se caterisesc.

(62 ap.; 9 sin. I ec.; 1, 2, 3, 9, 12, Ancira; 10 Petru al Alexandriei; 73 Vasile c. M.; 2 Grig. Nis.).

— Canonul acesta stă în conexiune cu canonul 9 niceian şi dispune acelaş lucru ca şi acel canon, şi în deosebi referitor la ceice s'au lepădat *(παραπεπτωκότες*, lapsi) de credinţa în Hristos pe timpul persecuţiilor creştinilor. Despre aceştia s'a tratat, cât a fost necesar, la canonul 62 ap.

Canonul 11.

Despre ceice pe timpul tiranului Liciniu au căzut[2]) fără de silă, şi fără de răpirea averilor lor, sau fără de nici o primejdie sau ceva de acest fel, sinodul a hotărît, deşi nu sunt vrednici de umanitate, totuşi să se trateze cu blândeţe. Deci câţi se vor căi sincer, să petreacă trei ani ca credincioşi între ascultători, şi şapte ani să se proştearnă; iar doi ani vor participa la rugăciuni cu poporul fără împărtăşire.

(62 ap.; 12, 13, 14 sin. I ec.; 4, 5, 6, 7, 8, 9, 21 Ancira; 2, 19 Laod.; 43 Cart.; 2, 11 Grig. Neoc.; 73, 75, 81, 84 Vas. c. M.; 2, 3 Petru Alex.; 2, Grig. Nis.).

— Pasajul ultim al acestui canon în originalul grecesc sună astfel: *Ὅσοι οὖν γνησίως μεταμέλονται, τρία ἔτη ἐν ἀκροωμένοις ποιήσουσιν ὡς πιστοὶ, καὶ ἑπτὰ ἔτη ὑποπεσοῦνται· δύω δὲ ἔτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνήσουσι τῷ λαῷ τῶν προσευχῶν*; iar în traducere latină după Beveregiu: «Quicunque ergo germane poenitenţia ducunturtres annos inter auditores exigent, ut fideles, et septem annis

---

[1]) Sint. At. II, 137.

[2]) Dela credinţa creştină (N. Tr.)

prosternentur: duobus autem annis absque oblatione, erunt orationum cum populo participes». După cum se vede, la traducerea pe limba sârbească[1]) ne-am acomodat originalului — şi din explicaţiile următoare se va înţelege textul canonului.

Eusebiu descrie în biografia lui Constantin toată furia persecuţiei lui Liciniu.[2]) Persecuţia aceasta, pomenită de canonul niceian, s'a terminat cu câţiva ani înainte de sinod, iar furia persecuţiei, cu care au fost prigoniţi creştinii, a pricinuit căderea, aşazicând forţată, a multora, adică lepădarea lor dela credinţa creştină, — iar pe timpul sinodului dela Niceia, dupăce creştinismul a ieşit biruitor, cu miile erau cei căzuţi, cari acum s'au căit şi au cerut să fie din nou primiţi în Biserică. Părinţii dela Niceia au avut în vedere pe aceşti penitenţi în mai multe canoane sinodale şi deoarece între aceşti penitenţi erau unii, cari au căzut imediat la ivirea primului pericol, pe când alţii au căzut numai după multe ispite şi suferinţe, sinodul vrea să ţină seamă de împrejurările între cari au căzut dela credinţă şi în conformitate cu acestea vrea să stabilească şi pedepsele respective. Sinodul tratează în canonul acesta despre ***credincioşi***, iar nu despre catehumeni, despre cari se tratează separat în canonul al 14-lea şi nu aminteşte pe ceice s'au lepădat de credinţă în urma silniciei persecutorilor, ci are în vedere numai pe ceice au făcut aceasta din micime de suflet, fără nici o constrângere (*χωρὶς ἀνάγκης*), deci de ceice sunt mai mult păcătoşi. Despre aceştia zice că nu ar fi vrednici de nici o milostivire, totuşi îi graţiază, dacă s'au căit sincer şi din toată inima de păcatele lor. Canonul adică dispune ca timp de doisprezece ani trebue să facă penitenţă şi anume pentru primii trei ani sunt condamnaţi la penitenţă mai grea, apoi pentru şapte ani la una mai blândă şi în fine pentru ultimii doi ani la una şi mai blândă şi numai după timpul acesta întreg de penitenţă pot fi reprimiţi în deplina comuniune a Bisericii şi se pot învrednici de cuminecare.

După cum se vede acest canon prescrie trei grade pentru penitenţă, prin cari grade trebue să treacă cei căzuţi (*παραπεπτωκότες*, lapsi) înainte de a fi reprimiţi în comunitatea Bisericii. Vom avea prilej să expunem în comentariile noastre întregul sistem penitenţial al Bisericii vechi; aici vom expune diferitele grade

---

[1]) Tot aşa şi la traducerea românească (N. Tr)

[2]) Euseb. de vita Constantini II, 1 cf. hist. eccl. X, 8.

ale sistemului, care era în vigoare pe vremea sinodului dela Niceia.

Sinodul vorbeşte în acest canon despre trei trepte ale penitenţii, prin cari trebue să treacă respectivii. Altfel penitenţa avea *patru* grade, dar al patrulea grad, respective primul şi cel mai greu grad de penitenţă nu se prescrie de către acest canon pentru penitenţii, despre cari tratează canonul şi prin aceasta vrea să arate îndurarea Bisericii faţă de dânşii.

Cele patru grade ale penitenţii le găsim specificate în canonul 11 al lui Grigorie din Neocezareia,[1]) precum şi în canoanele 22 şi 75 ale lui Vasile cel Mare (compară şi can. 4, 5, 6, Ancira şi 2, 19 Laod.) şi adică:

Primul se numia πρόσκλαυσις, ***plângere***, (fletus, luctus), iar ceice se găseau în acest grad de penitenţă se numiau προσκλαίοντες (flentes), plângători. Ei stăteau înaintea uşii Bisericii în προπύλαιον şi plângând rugau pe credincioşii, cari intrau în Biserică, ca să se roage pentru dânşii.

Treapta a doua se numia ἀκρόασις, (auditus) ***ascultare***, iar respectivii se numiau ascultători, ἀκροώμενοι (audientes). Aceştia stăteau în pridvorul (νάρθηξ sau πρόναος) bisericii, adică imediat lângă uşa dela întrarea principală a bisericii, pe locul până unde ajungea baptisteriul şi rămâneau aici până la rugăciunea pentru catehumeni, când erau obligaţi să iese din biserică.

A treia se numia ***proşternere***, ὑπόπτωσις (prostatio, humiliatio), iar respectivii proşternaţi, ὑποπίπτοντες (subjacentes, substrati). Aceştia puteau să stea în biserică la olaltă cu credincioşii, şi adică la partea dreaptă a amvonului, dar trebuiau să stea permanent în genunchi, din care cauză se numiau şi îngenunchetori, γονυκλίνοντες (genuflectentes) şi după rostirea rugăciunii pentru catehumeni ieşeau din biserică.

A patra şi ultima se numia σύστασις (statio, consistentia), ***starea împreună***, iar respectivii se numiau συνίσταται (consistentes), împreunăstătători. Aceştia stăteau în biserică la olaltă cu credincioşii de partea nordică şi sudică a amvonului şi ieşeau din biserică odată cu credincioşii, dar nu se puteau împărtăşi. Se numiau astfel, fiindcă nu trebuiau să stea în genunchi ca penitenţii din gradul al treilea, ci stăteau ca credincioşii ceilalţi.

Despre răstimpul penitenţii petrecut în singuraticile trepte canoanele vorbesc în diferite chipuri. După canonul niceian pre-

[1]) Compară cele spuse despre acest canon la pag. 29.

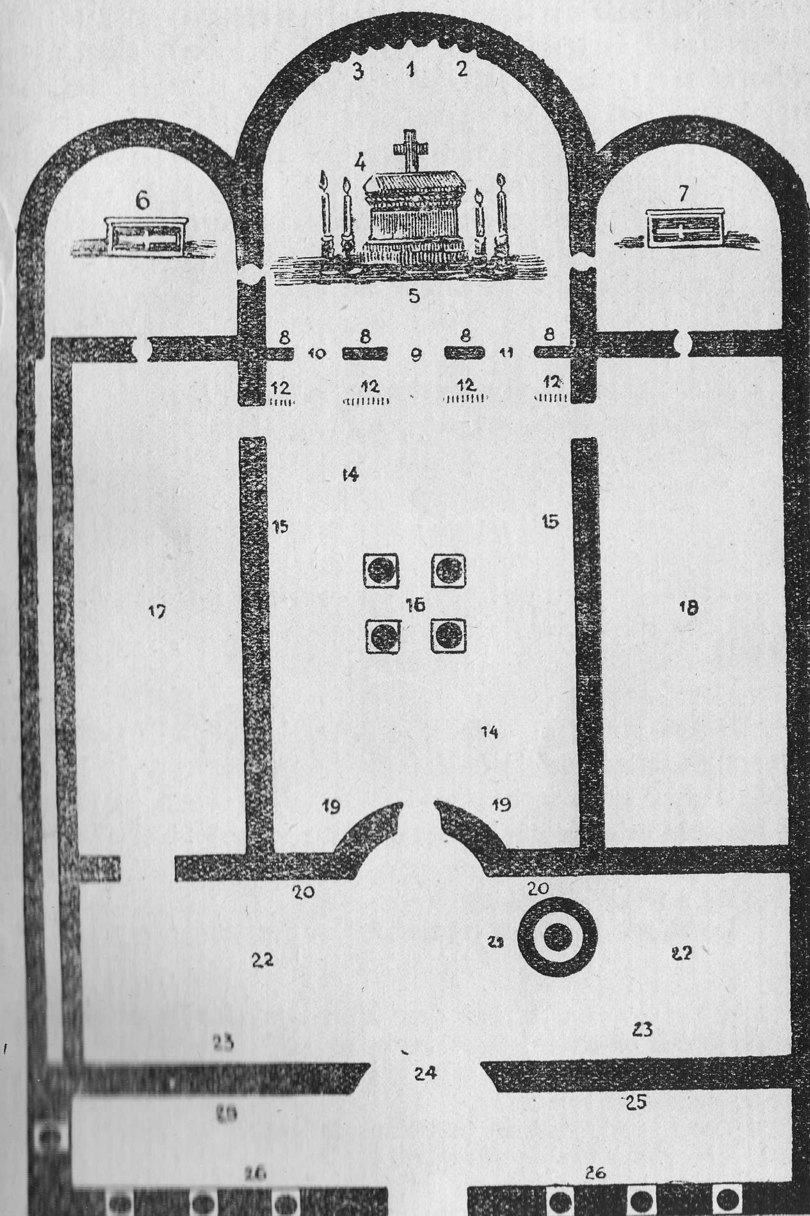
zent respectivii trebuiau să rămână trei ani în treapta a doua, în a treia şapte ani şi în a patra, totodată ultima, doi ani. Vasile cel Mare în canonul 75 zice că respectivii şi în treapta primă de penitenţă trebue să rămână trei ani (τριετίαν προσκλαιέτω). Comparând ceeace spun celelalte canoane despre chestiunea aceasta, se poate zice că după canoane timpul penitenţii nici odată nu era mai scurt de ***cincisprezece ani*** şi numai după aceea deveniau vrednici de împărtăşire şi erau întroduşi în drepturile celorlalţi credincioşi[1]) — exceptând cazul când episcopul competinte găsea de cuviinţă că poate să reducă acest timp din considerare la zelul lor arătat în penitenţă (12 sin. I ec.; 5 Ancira).

In privinţa aceasta trebue să ne servească ca normă îndrumările următoare ale lui *Ioan Gură de aur:* »La fixarea epitimiei nu trebue să se dea într'atâta atenţie mulţimii păcatelor, cât mai vârtos voinţii păcătosului şi adică din motivul ca nu cumva, având intenţia să coşi la olaltă ceva, mai mare să faci gaura şi, dorind să ridici ceeace a căzut, şi mai mult să-l distrugi; deoarece ceice sunt bolnavi şi distraţi şi în genere ceice se închină plăcerilor lumeşti, asemenea şi ceice sunt în stare a se mândri de origina şi puterea lor, numai puţin vor voi să se gândească la păcatele lor şi numai cu încetul se pot libera de nenorocirea, care a dat peste ei. Iar, celce voeşte ca deodată şi cu stricteţă să-i conducă la calea adevărată, uşor i-se poate întâmpla ca ei cu atât mai puţin să se pocăiască. Deoarece sufletul, dacă a fost condus până la nesimţire, cade în disperare şi nu mai ascultă de vorba frumoasă şi nu-i este frică de ameninţare, nici nu se întăreşte prin binefacere, ci devine mai rău decât cetatea, despre care proorocul vorbeşte cu dispreţ aşa:» «faţa ta este ca a prostituatei şi nu ţi-e ruşine de nimic». «Din cauza aceasta păstorul are trebuinţă de multă ştiinţă spre a putea pătrunde din toate părţile la dorinţa sufletului. Deoarece precum mulţi cad în nebunie şi disperează pentru mântuirea lor, neputând suporta doctoria amară, tot aşa sunt unii, cari, nefiind pedepsiţi în proporţie cu păcatul lor, nu se mai interesează de suflet, se fac mai răi şi păcătuesc mai mult. Din cauza aceasta preotul trebue să ţină seama de toate şi cumpănind bine totul, să întrebuinţeze ceeace este necesar, ca nu cumva străduinţa sa să rămână fără rezultat» (Sin. At. IV, 387).

[1]) Vezi Tertull. de poenit. p. 9; de pudicit. p. 13; Ambros. ad. virg.

Spre a înțelege mai bine în care locuri din biserică stăteau penitenții de diferite grade, precum și catehumenii, despre cari tratează canonul 14 al acestui sinod, anexăm aici ***iconografia bisericii*** din timpurile vechi. Această iconografie am luat-o din Pidalion (ediția din 1864, pag. 765), unde a fost primită din egsomologistarul patriarhului din Ierusalim, Hrisant (1707—1731). Asemenea iconografie se găsește și la Beveregiu (Synodicon, Annot. p. 70) la observațiile sale asupra canonului 11 al sinodului dela Niceia. Explicarea detailată a numerotărilor locurilor de pe iconografie se poate găsi în lucrarea arhiepiscopului Veniamin cu titlul: »Novaia Scrijal« și adică în primele zece capitole ale cărții dintâi. Asemenea se pot găsi despre aceasta multe explicări la N. Pocrovsci: »Proishojdenie drevne-hristianscoi basilici«. (St. Petrograd, 1880, pag. 149—200).

ICONOGRAFIA (SCHIȚA) BISERICII DIN VECHIME



Biserica întreagă este împărţită în trei părţi. Incepând dinspre răsărit, precum trebue să fie îndreptată Biserica reglementar, partea primă este ***altarul*** (βῆμα, θυσιαστήριον, sacrarium, altare), partea a doua ***naia*** sau biserica în sensul mai restrâns al cuvântului (ἐκκλησία, ναός, ecclesia, navis, oratorium fidelium), iar a treia ***pridvorul*** sau ***tinda*** (πρόναος, νάρθηξ, πρόπυλα, porticus). Inaintea părţii a treia mai este un spaţiu, care nu era zidit dinspre nord, apus şi sud, ci din aceste părţi coperişul se răzima pe un număr mai mic sau mare de stâlpi (6, 8, 10 ba chiar şi 12 stâlpi) şi acest spaţiu se numeşte ***portic***, ***atriu*** sau ***curte*** (προπύλαιον, πρόθυρον, προαύλιον, αἴθριον, porticus, peristylium, atrium). — Vom explica iconografia după numerele din ea:

1. Locul superior pe seama episcopului (θρόνος τοῦ ἀρχιερέως).
2 şi 3. Scaune pentru presbiteri (σύνθρονοι).
4. Sfânta masă (ἁγία τράπεζα).
5. Altarul (βῆμα).
6. Proscomidia (πρόθεσις προσκομιδή).
7. Diaconiconul (διακονικόν) sau locul pentru păstrarea obiectelor sfinţite (σκευοφυλάκιον).
8. Locul, pe care mai târziu s'a construit iconostasul.
9. Uşile sfinte (ἅγιαι πύλαι).
10. Uşa de nord (βόρειαι πύλαι).
11. Uşa de sud (νότιαι πύλαι).
12. Stâlpii scunzi de despărţire (καγκέλλοι), dela cari până la iconostas se întinde soleia (σωλεΐας).
13. Vechiul diaconicon (διακονικόν ἀρχαῖον) carele se întinde între păretele exterior din stânga şi între spaţiul 17 şi are o intrare la proscomidie.
14. Naia (ἐκκλησία, ναός).
15. Locul unde stăteau credincioşii şi penitenţii de gradul al patrulea.
16. Amvonul (ἄμβων).
17 şi 18 Ἔμβολοι, locurile despărţite prin pereţi de către naie, unde se ţineau sinoadele bisericeşti.
19. Uşile împodobite (ὡραῖαι πύλαι) şi locul unde stăteau penitenţii de gradul al treilea.
20. Locul, unde stăteau penitenţii de gradul al doilea.
21. Cristelniţa (κολυμβήθρα).
22. Tinda (πρόναος).
23. Locul, unde stăteau catehumenii.

24. Uşile mari (μεγάλαι πύλαι).
25. Locul, unde stăteau penitenţii de gradul întâiu.
26. Porticul, (προπύλαιον.)

Canonul 12.

Iar ceice sunt chemaţi de har şi au arătat cel dintâiu zel şi au lepădat brâele, dar mai apoi s'au întors ca cânii la vomitura lor, încât unii s'au folosit şi de arginţi ca să câştige prin daruri serviciul militar; aceştia, după timpul de trei ani ai ascultării, zece ani să se proştearnă. Dar la toţi aceştia se cuvine a se cerceta buna voinţa şi felul căinţii lor. Deci câţi dintre ei vor arăta de fapt convertirea lor, cu frică şi cu lacrimi şi cu stăruinţă şi prin fapte bune, iar nu numai la aparenţă, aceştia, plinind vremea hotărîtă pentru ascultare, vor participa împreună după merit la rugăciuni, pe lângă ceeace episcopului îi este îngăduit să dispună şi mai blând cu privire la dânşii. Iar ceice au suferit cu nepăsare [excluderea dela rugăciuni] şi au crezut că spre întoarcere li ajunge aparenţa intrării în biserică, să plinească pe deplin timpul [hotărît pentru penitenţă].

(62, 83 ap.; 11, 13, 14 sin. I ecum.; 102 trul.; 4, 5, 6, 7, 8, 9, 21, Ancira; 2, 19 Laod.; 23 Cart.; 2, 11 Grigor. Neoces.; 2, 3, Petru Alex.; 3, 73, 74, 75, 81, 84 Vasile c. M.; 2, 4, 5 Grig. Nis.).

— Şi canonul acesta se referă la evenimentele întâmplate pe timpul persecuţiei creştinilor de sub Liciniu. In Statul păgân creştinii în general nu erau toleraţi în serviciul militar, mai ales când din cauza raţiunii de Stat de pe acel timp creştinii trebuiau să fie persecutaţi cu forţă brutală[1]); iar după cuvintele lui Zonara dela comentarul canonului acestuia, nimeni nu putea rămâne în serviciu militar, dacă nu se lepăda prealabil de credinţa creştină[2]). Mulţi dintre creştini, voind să rămână statornici în credinţa lor, părăseau serviciul militar (căci acesta este sensul cuvintelor din canon: »au lepădat brâele«, ἀποθέμενοι τὰς ζώνας, cuiqula depo-

[1]) Rufin scrie despre împăratul Iulian: Militiae cuiqulum non dari, nisi immolantibus jubet (hist. eccl. I, 32).

[2]) Sint. At. II, 141.

suerunt); dar mai târziu se căiau de fapta lor şi cu bani sau prin mituire încercau să fie din nou primiţi în acel serviciu, fireşte declarând că se lapădă de credinţa creştină. Despe aceştia vorbesc Părinţii sinodului dela Niceia în canonul lor prezent şi orânduiesc că unii ca aceştia pot fi reprimiţi în Biserică numai sub condiţia, dacă vor petrece trei ani în treapta a doua de penitenţă, apoi zece ani în treapta a treia şi numai după aceea vor fi primiţi în treapta a patra de penitenţă. Timpul cât trebuiau să rămână în treapta ultimă de penitenţă şi în genere felul cum trebuia să judece autoritatea spirituală asupra întregului interval de timp al penitenţii la aceşti oameni depindea de aceea, dacă oare respectivii se căiau sincer de fapta lor, sau se căiau numai la aparenţă şi în cazul prim depindea de episcopul competinte să scurteze după chibzuinţa sa proprie timpul penitenţii.

Beveregiu are în vedere acest lucru din urmă în observaţiile sale dela acest canon[1]), unde zice, că prin aceasta se învederează sublimitatea demnităţii episcopeşti. Stă în puterea episcopilor de a şterge sau reduce pedeapsa dată pentru delicte şi aceasta li-se confirmă şi prin autoritatea sinodului ecumenic (celebrrimae hujus generalis synodi autoritate); aceasta este o putere mult mai mare decât pe care şi-ar putea-o revendica oricare judecător de Stat. Judecătorii de Stat pot da pedepse mai mici sau mai mari, după conştiinţa lor şi în privinţa aceasta pot acţiona liber şi independent; însă nici un judecător nu poate reduce pedeapsa pronunţată, nici chiar dacă ulterior se convinge că inculpatul este nevinovat, ci aceasta o poate face numai domnitorul (princeps). Episcopului i-se cuvine acest drept conform legii, întocmai ca şi domnitorului, fireşte în limitele competinţei sale, ca şef al Bisericii respective. Legile politice greco-romane referitoare la această chestiune se găsesc în capitolul 39 din titlul 9 al Nomocanonului în XIV titluri[2]). Acest drept de graţiere al episcopilor a fost recunoscut încă de către sinodul dela Ancira (314) prin canonul său al 5-lea şi sinodul ecumenic dela Niceia confirmă dispoziţia acelui sinod particular, publicându-o ca obligatorie pentru Biserica ecumenică şi pentru toate timpurile.

---

[1]) Annot. in h. c. p. 78—79.

[2]) Sint. At. I, 231—235.

Canonul 13.

Iar pentru ceice pleacă [din viaţă][1]) să se observe şi acum legea veche şi canonicească, încât dacă pleacă cineva să nu se lipsească de merindea cea mai de pe urmă şi cea mai necesară. Iar dacă celce, pentru care nu mai era nădejde, s'a şi împărtăşit, apoi se va întoarce iarăşi între cei vii, să fie cu ceice participă numai la rugăciunea comună. Dar în general referitor la celce pleacă, cerând a se împărtăşi de euharistie, episcopul după examinare să-i dea din prosforă.

(52 ap.; 11, 12 sin. I ec.; 6, 22 Ancira; 2 Neoces.; 7 Cart.; 73 Vasile c. M.; 2, 5 Grigorie Nis.).

— Sinodul dela Niceia, dupăce în canoanele sale 11 şi 12 a dat norma referitoare la timpul de penitenţă, sub care cad ceice s'au fost lepădat de credinţă, prevede în canonul prezent eventualitatea când vre unul dintre aceştia ar fi pe moarte, fără să fie împlinit întregul timp de penitenţă şi dispune ca să i-se dea sfânta împărtăşire fără nici o tărăgănire. Pentru acest caz sinodul se referă la legea veche şi canonică (*παλαιὸς καὶ κανονικὸς νόμος*, antiqua et canonica lex), care a stabilit aceasta şi cărei legi sinodul ecumenic îi dă caracter de obligativitate generală. Legea aceasta veche ar fi fost canonul 6 al sinodului dela Ancira precum şi canoanele altor sinoade provinciale.[2])

Referindu-se la respectiva lege veche şi canonică, după care cel muribund e vrednic de sfânta împărtăşire, de această din urmă şi cea mai necesară merinde de drum (*τοῦ τελευταίου καὶ ἀναγκαιοτάτου ἐφοδίου*, ultimo et maxime necessario via tico), sinodul dela Niceia prin aceasta, după cum bine observă Valsamon la comentarul acestui canon, emite un canon general (*κανὼν γενικός*). Canonul acesta dispune ca oricine, fiind sub epitimie şi căruia îi este oprită sfânta împărtăşire, când este pe moarte, trebue să fie învrednicit de merindea bună a sfintei împărtăşiri (*τῆς ἁγίας μεταλήψεως*), dupăce episcopul îl va fi examinat; iar dacă nu este episcop, în cazul acela, dupăce va fi fost cercetat

---

[1]) cel muribund (N. Tr.).

[2]) Vezi nota 860 a arhim.-lui Ioan la comentarul acestui canon (op. cit. I, 311).

de către preot, ca nu cumva acela să rămână fără de merindea aceasta bună din cauza absenței episcopului. Dar canonul adaogă că dacă respectivul va rămâne în viață, dupăce s'a împărtășit, în acel caz poate să se roage la olaltă cu credincioșii, dar să nu se mai împărtășască până nu va fi împlinit deplin timpul penitenții. Valsamon afirmă că celuice a fost sub epitimie și s'a vindecat, i-se poate permite să fie împreună cu credincioșii la rugăciune, deci în treapta a patra de penitență, dacă dânsul și înainte de boală a fost în treapta aceasta, iar dacă a fost în altă treaptă, atunci după vindecare trebue să revină la aceiaș treaptă.[1])

Canonul 14.

In privința catehumenilor căzuți a socotit sfântul și marele Sinod ca aceștia numai trei ani să fie ascultători, după aceea să se roage cu catehumenii.

(2, 11, 12, 13 sin. I ecum.; 96 trul.; 5 Neoces.; 19 Laod.; 20 Vasile c. M.; 4, 6 Tim. Alex.; 5 Ciril. Alex.).

— Sinodul dela Niceia în canoanele precedente (11, 12 și 13) emite dispozițiile sale referitor la credincioșii, cari în timpul persecuțiilor s'au lepădat de credința creștină, cum să se primească dacă revin din nou la Biserică; iar în canonul prezent (14), care stă în conexiune strânsă cu acele canoane, sinodul emite dispozițiunea sa referitoare la catehumeni. ***Catehumenii*** *(κατηχούμενοι)*, în înțeles restrâns nu făceau parte din Biserică și prin urmare lepădarea lor dela credință în timp de persecuție nu se poate cântări cu măsură atât de severă ca la credincioși. Era în firea lucrurilor ca timpul catehumenatului să se prelungească pentru ceice, fiind catehumeni, s'au lepădat de credință în timp de persecuție, și din nou cereau să fie primiți în Biserică. Acest canon niceian are în vedere eventualitatea aceasta și dispune în privința catehumenilor, cari au căzut (*παραπεσόντων*) și au revenit, ca să petreacă trei ani la olaltă cu ceice ascultă în Biserică cetirea din Sfânta Scriptură și predica (*τριῶν ἐτῶν αὐτοὺς ἀκροωμένους*) și numai după aceea li se poate permite să se roage în Biserică împreună cu catehumenii.

---

[1]) Sint. At. II, 143—144. — Ioan Scolasticul încă explică în felul acesta canonul prezent în capitolul 18 al colecțiunii sale (Voelli et Iustelii, Bibliotheca, II, 625).

Catehumenii, adică astfel de persoane, cari făceau parte dintr'o religie necreștină și voiau să se facă creștini, fiind la vârstă matură, din care cauză înainte de a fi botezați trebuiau să învețe creștinismul în decurs de un timp hotărît — catehumenii aceștia de vreme mai îndelungată au încetat de a exista în Biserică. Când în secolele V și VI în imperiul greco-roman păgânismul a încetat aproape cu totul de a mai exista și cele mai multe popoare barbare au trecut la creștinism, a încetat dela sine existența catehumenilor, cari în vârstă matură voiau să treacă dela păgânism la credința creștină. Cessante causa, cessat efectus. A mai contribuit apoi la aceasta și pedobaptismul (botezarea copiilor), care în Așezemintele apostolice (VI, 15) se amintește ca un obiceiu apostolic și care în unele Biserici era legiferat chiar din secolul al III-lea,[1]) — acest pedobaptism începând cu secolul al V-lea a devenit aproape general. Așadară instituția catehumenatului chiar din timpuri vechi aparține arheologiei; și, fiind o chestiune antică, s'au emis diferite opinii și s'a scris în diferite chipuri asupra ei.[2]) După rezultatele de astăzi științifice lucrul stă astfel:

Cu numirea *Κατηχούμενοι*, care se găsește în Sfânta Scriptură (Rom. 2,$_{18}$; Gal. 6,$_{6}$ și compară Faptele ap. 18,$_{25}$; I Cor. 14,$_{19}$) se numesc ceice trebuesc instruiți în credința creștină spre a putea fi primiți în Biserica creștină (Mat. 28,$_{19}$, dar compară și Fapt. ap. 18,$_{25}$: *Κατηχημένος τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου*). Deci aceștia ar fi ceice se pregătesc sau candidații la botez. Instrucția aceasta în credința creștină s'a numit *κατήχησις* sau *λογὸς κατηχητικός* (institutio catechetica) precum și *κατηχισμός*. Invățătorul candidaților la botez s'a numit *κατηχητής* sau *κατηχιστής* (catechista). Iar locul unde se făcea instrucția se numia *κατηχουμενεῖον*.

Catehumenii, sau cei chemați, se împart în mai multe categorii: în două, trei, patru, ba chiar și în cinci.[3]) Noi acceptăm opinia comentatorilor greci din evul mediu, Zonara, Valsamon,

---

[1]) Ca de pildă la sinodul dela Cartagina în anul 252. Vezi: Cypriani ep. 59 ad Fidum. Compară pentru chestiunea aceasta: Augusti, Denkwürdigkeiten, VII, 48, 49, 109 fg.

[2]) Compară articolul „Katekhumenen" în Krauss: Real-Encyklopädie der christl. Alterthümer, II, 147—153.

[3]) Krauss: Real Encyklopädie, II, 148.

Aristen şi M. Vlastare, cari îi împart în *două* categorii.[1]) La comentarul acestui canon al sinodului dela Niceia Aristen zice: «Sunt *două* feluri de catehumeni: unii, cari abia au întrat (οἱ μὲν γὰρ ἄρτι προσέρχονται) şi alţii, cari s'au perfecţionat (τελεώτεροι) dupăce şi-au însuşit îndeajuns doctrina adevărului».[2]) Tot astfel afirmă şi Zonara şi Valsamon la comentarul canonului 5 al sinodului dela Neocesareia, şi aceeaş se repetă şi de către Aristen în comentarul acestui canon dela Neocesareia.[3]) Tot astfel se afirmă şi de M. Vlastare în Sintagma sa alfabetică, dupăce se referă la explicaţiile comentatorilor pomeniţi.[4]) Aşadară catehumenii se pot împărţi în *două* grupe. Dacă un păgân sau evreu voia să se facă creştin şi se anunţa că doreşte să intre între catehumeni, trebuia să se adreseze unui laic creştin sau unui diacon, care-i garanta intenţia bună şi-l conducea la presviterul sau episcopul competinte (Aşezăm. ap. VIII, 32). Episcopul sau presviterul, după ce se convingea despre buna intenţie a respectivului, citia asupra lui rugăciunea prescrisă, făcea semnul crucii asupra lui şi-l introducea în ***grupa primă*** a catehumenilor, unde i se dădea instrucţie asupra începuturilor prime ale doctrinei creştine. Se numiau ἀκροώμενοι (audientes), deoarece li-se permitea să vină la biserică şi să asculte citirea Sfintei Scripturi; dupăce se citia Evanghelia trebuiau să plece îndată din biserică. In categoria primă petreceau de regulă trei ani (Aşezăm. ap. VIII, 32), deşi timpul acesta putea fi şi scurtat, dar şi lungit, ţinându-se seama de zelul dovedit de respectivii şi de conduita lor morală. Dupăce catihetul vedea că învăţăceii săi sunt îndeajuns de versaţi în începuturile doctrinei creştine şi că au purtare bună, atunci li se permitea să treacă în a ***doua categorie*** a catehumenilor, unde respectivii învăţau doctrina creştină în detailiile sale şi îndeosebi li se explica detailat simbolul credinţii. Se numiau εὐχόμενοι (orantes), deoarece puteau să se roage şi după Evanghelie împreună cu credincioşii, sau γονυκλίνοντες (genuflectentes), deoarece cădeau

[1]) Aristen la comentarul acestui canon niceian (Sint. At. II, 145); acelaş Aristen, Zonara şi Valsamon la comentariile canonului 5 al sinodului dela Neocesareia (Sint. At. III, 77—78); Vlastare în a sa Sintagmă alfabetică (Sint. At. VI, 323); tot aşa şi în Pidalion, pag. 142.

[2]) Sint. At. II, 145.

[3]) Sint. At. III, 77—78.

[4]) Sint. At. VI, 323.

în genunchi, când se citia rugăciunea asupra lor în decursul liturghiei, sau şi συναιτοῦντες (competentes) şi τελεώτεροι (perfectiores, electi). Rămâneau în biserică la Liturghie până atunci, când diaconul adresându-se lor cu cuvintele: Cei chemaţi, ieşiţi; atunci ei plecau. Timpul petrecerii lor în această categorie depindea iarăş de zelul dovedit în învăţătură şi de purtarea lor. Locul din biserică al catehumenilor din categoria primă şi a doua era tot acolo, unde era şi cel al penitenţilor de gradul al doilea şi adică tinda (νάρθηξ, πρόναος) înaintea baptisterului (κολυμβήτρα) şi anume aproape de intrarea principală în biserică.[1])

Sinodul dela Niceia, vorbind despre catehumenii, cari s'au fost lepădat de credinţa lui Hristos, în canonul acesta raportează la dânşii canonul 5, deja existent, al sinodului dela Neocesareia asupra catehumenilor, cari au căzut în vre-un păcat greu şi dispune ca unii ca aceştia trebue să se strămute din categoria a doua, care era mai apropiată de botez, în prima categorie, şi în această categorie să petreacă trei ani, fără a se socoti timpul petrecut mai nainte în calitate de catehumeni.

Canonul 15.

Pentru multa turburare şi gâlcevile ce s'au făcut s'a socotit ca desăvârşit să se desfinţeze obiceiul, carele s'a găsit în unele părţi împotriva canonului apostolic, ca să nu se strămute din cetate în cetate nici episcopul, nici presviterul, nici diaconul. Iar dacă cineva după hotărîrea sfântului şi marelui Sinod ar încerca să facă ceva de acest fel, sau s'ar da pe sine vre-unei acţiuni de felul acesta, să se anuleze negreşit ceeace s'a făcut şi se va restitui Bisericii, la care a fost hirotonisit episcopul, sau presviterul.

(14, 15 ap.; 4 sin. II ec.; 5, 6, 10, 20 sin. IV ec.; 18 trul.; 3, 13, 16, 21 Antioh.; 1, 2, 3, 12, 16 Sard.; 48, 54, 65, 71, 90 Cart.).

— La comentariile canoanelor 14 şi 15 ap. am văzut că nici unui episcop, presbiter sau diacon nu-i este permis să-şi părăsască

[1]) Compară afară de articolul menţionat din enciclopedia lui Krauss şi Beveregius, annot. în h. c. pag. 80—81 şi Augusti, Denkwürdigkeiten, XI, 48 fg.

în mod arbitrar eparhia, pentru care a fost hirotonisit. In canonul acesta se găseşte principiul general, exprimat în acele canoane apostolice şi după acelaş principiu este interzis episcopului, presbiterului şi diaconului să treacă dintr'o cetate în alta din eparhia respectivă. Având în vedere că în acest canon nu se menţionează nici un fel de pedepse pentru ceice se mută dintr'un loc în altul, pe când în celelalte canoane similare sunt prescrise aceste pedepse, Valsamon observă, în comentarul la acest canon, că unora li s'a părut că aceste canoane se contrazic şi hotărăsc lucruri diverse şi adaogă îndată »că aceasta nu este aşa. Există deosebire între transferare, trecere şi invadare. ***Transferare*** (μετάθεσις, translatio) se face, când un episcop, înzestrat cu înţelepciune, este invitat de către mai mulţi episcopi să-şi lase circumscripţia sa şi să ocupe alta spre a întări şi acolo dreapta credinţă ajunsă în primejdie. Aşa s'a petrecut şi cu episcopul Grigorie cel Mare Teologul, carele a fost chemat din Sasima să ocupe scaunul Constantinopolului. Acest fel de transferare se permite prin canonul 14 al Sfinţilor Apostoli. ***Trecere*** (μετάβασις, transitio) se întâmplă când un episcop, a cărui circumscripţie este ocupată de păgâni şi astfel el a rămas fără circumscripţie, este invitat de către mai mulţi episcopi să ocupe vre-o eparhie vacantă, în care ar putea să întărească ortodoxia şi ar putea să aducă în ordine afacerile bisericeşti. Acest fel de trecere se permite de către Sfinţii Părinţi adunaţi la Antiohia. ***Invadare*** (ἐπίβασις, invasia) se întâmplă când un episcop fără eparhie, sau chiar dacă are una, ocupă altă eparhie în mod arbitrar, ilegal şi lucrând cu mijloace nepermise. Sfinţii Părinţi ai sinodului dela Sardica au condamnat atât de sever acest lucru încât au hotărît ca celce comite aşa ceva să fie lipsit de orice comuniune cu creştinii şi nici în ceasul morţii să nu fie învrednicit de comunitatea laicilor. Canonul 15 al acestui sinod, fără să amintească ceva de asemenea fel, nu contrazice nici unuia dintre canoanele menţionate, deoarece nu vorbeşte nici despre transferare, nici despre trecere, nici despre invadare, ci interzice episcopului sau presbiterului, sau diaconului a se îndepărta dintr'o cetate şi a se aşeza în alta... Pentru acest lucru episcopul nu se pedepseşte, ci canonul dispune să se înapoieze la reşedinţa sa anterioară. Cumcă aşa trebue interpretat acest canon, se învederează din textul însuşi al canonului, care vorbeşte despre cetate (πόλις, civitas) iar nu despre circumscripţie episco-

pească, deoarece unul şi acelaş episcop poate avea multe cetăţi în cuprinsul eparhiei sale, dar, ca episcop de rând la nici un caz nu poate avea mai multe districte episcopeşti. Aceasta se vede lămurit şi de acolo, deoarece canonul nu menţionează exclusiv pe episcopi, ci şi pe presbiteri şi pe diaconi«[1]).

Canonul 16.

Presbiterii, sau diaconii, sau în genere clericii, cari sunt îndrăzneţi şi nici frica lui Dumnezeu înaintea ochilor având, nici canonul bisericesc ştiind, vor pleca dela bisericile lor, aceştia nici decum nu trebue să se primească la altă biserică, ci oricum trebue siliţi să se înapoieze la parohiile lor; şi dacă persistă se cuvine să fie excomunicaţi. Iar dacă cineva ar îndrăzni să răpească pe celce depinde de altul şi să-l hirotoniască în biserica sa, fără consimţământul episcopului lui, dela carele a fugit celce este consemnat în canon, hirotonia să fie fără valoare.

(14, 15, 16 ap.; 15 sin. I ec.; 5, 10, 20, 23 sin. IV ec.; 17-18, 20 trul.; 3, 21 Antioh.; 1, 2, 13, 15, 16 Sard.; 54, 80, 90 Cart.).

— In originalul grecesc al canonului prezent spre a indica persoanele din serviciul bisericesc, la fel ca şi în canoanele 17 şi 19 ale acestui sinod, se foloseşte expresia *οἱ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι* (qui in canone recensentur), iar noi am tradus cu cuvântul »clerici« (în ediţia sinodală rusască: ceice sunt socotiţi în cler), deoarece am urmat comentarului lui Zonara dela canonul 17 al acestui sinod, unde el zice că aceasta este ca şi cum am zice: *ἐν κλήρῳ τεταγμένοι* (in clerum cooptati), ceice sunt primiţi în cler[2]). Cuvântul *κανών* avea între multe altele şi înţelesul de tabloul clericilor, cari serviau la o Biserică. Din cauza aceasta toate persoanele sfinţite se numiau *κανονικοί* (can. 6 Vas. c. M.), la apus: ***canonici.*** Zonara explicând canonul 6 al lui Vasile cel Mare, zice: »*κανονικοὺς* se numesc toţi aceia, cari sunt primiţi în canon (*ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζομένους*, qui in canone enumerantur) şi adică clericii, monahii, monahiile şi fecioarele, cari au depus făgăduinţa castităţii«[3]). In canonul 15 al sinodului dela Laodiceia

[1]) Sint. At. II, 146—148.
[2]) Sint. At. II, 146—148.
[3]) Sint. At. IV, 108.

cântăreţii Bisericii instituiţi reglementar se numesc κανονικοὶ ψαλταὶ (canonici cantores) spre deosebire de ceilalţi laici, cari cântau în Biserică.

Canonul acesta stă în strânsă legătură cu cel anterior. Din cuvintele ultime ale canonului anterior (15) se vede că fiecare episcop, presbiter şi diacon era hirotonit pentru o biserică anumită şi se destina pentru acea biserică. Din cauza aceasta fiecare era obligat să funcţioneze în biserica sa, de la care nu-i este îngăduit să se îndepărteze şi să treacă la altă biserică. Sinodul niceian ţinteşte la ceice au comis acel lucru şi nu vreau să se înapoieze de bună voie — şi dispune că nu se permite a fi primiţi în comuniunea bisericească. Episcopilor li se dispune ca pe unii ca aceştia să nu-i reţină cu nici un preţ în eparhia lor. Iar dacă vre-un episcop, neţinând seama de acest canon, s'ar hotărî a hirotoni pe vre-un cleric din altă eparhie fără să aibă învoirea episcopului competinte, sinodul, confirmând ideia canonului 35 ap., consideră nulă această hirotonire. Pedeapsa, care se dă presbiterului, diaconului sau altor clerici, cari au comis infracţiuni de felul acesta, este indicată prin cuvintele: »să fie excomunicaţi«. Aceste la aparenţă sunt în contradicţie cu canonul 15 apostolesc, la care se referă însuşi sinodul, deoarece acela, referitor la clericul, care şi-a părăsit biserica sa şi a trecut la alta fără învoirea episcopului, orânduește să fie considerat ca un simplu laic. După explicarea lui Zonara cuvintele »să fie excomunicaţi« au numai sensul că slujitorii Sfintelor Taine nu li pot permite acelora să liturghisească împreună cu dânşii, iar nu că li este oprită intrarea în biserică sau că li se deneagă sfânta împărtăşire. Sfinţii Părinţi sub comuniune aici nu au înţeles participarea la sfânta cuminecătură, ci împreună liturghisirea pentru ceice au venit ilegal din eparhie străină. Cu interpretarea aceasta, canonul niceian prezent este în deplin acord cu canonul 15 apostolic, carele deasemenea orânduește că aceştia nu pot liturghisi în Biserică)[1].

Canonul 17.

Deoarece mulţi dintre clerici, urmărind lăcomia după averi şi după câştigul urât, au uitat scriptura sfântă, care

[1]) Sint. At. II, 149.

zice: argintul său nu l-a dat în camătă (Ps. 14, 5); şi împrumutând pretind dobândă, sfântul şi marele sinod a hotărît că dacă se va găsi cineva după această hotărîre că ia dobândă după împrumut, sau altfel practică aceste lucruri, sau cere înapoi odată şi jumătate, sau în genere născocind altceva pentru câştigul urât, să se caterisească din cler şi să fie afară de canon.

(44 ap.; 10 trul.; 19 sin. VII ec.; 4 Laod.; 5, 16 Cart.; 2, 14 Vasile c. M.; 3 Grig. Neoces.; 6 Grig. Nis.).

— Legile vechi romane permiteau să se dea bani pe dobândă şi această dobândă era de regulă de 12% anual adică lunar a suta parte din suma împrumutată (usura centesima).[1]) Era şi altă dobândă (ἡμιολίους, sesquialter), după care datoraşul era obligat să plătească, afară de întreaga sumă împrumutată, încă jumătate din aceasta.[2]) Legile împăraţilor creştini împiedicau prin decrete speciale luarea de dobândă mare. Constantin a interzis ca cineva să ia mai mult de 12%.[3]) Mai târziu ceilalţi împăraţi numai în acel caz permiteau luarea acestei dobânzi, când datoraşul nu era chiar o persoană de cea mai mare încredere.[4]) Primii creştini se fereau de acest fel de comerţ cu bani, ca de o afacere ilegală, deci interzisă sau cel puţin se fereau de dânsa până atunci, până când stăpânia între dânşii dragostea frăţească, care din toate averile făcea avere comună a lor. Durere, unii dintre creştini călcau pe urmele păgânilor şi îi imitau în asemenea comerţ. Şi aceasta era cu atât mai vârtos condamnabil, cu cât s'a învederat că şi mulţi clerici s'au făcut imitatori ai păgânilor în această privinţă, cari după doctrina Bisericii ar fi fost obligaţi să împartă daruri săracilor, dar iată dânşii luau chiar dobânzi ilegale. Canonul 44 apostolic hotărîse deja că «episcopul sau presbiterul sau diaconul, carele ia camătă, ori să înceteze, ori să se caterisească». Sinodul dela Niceia deasemenea se sesizează de această chestiune, despre care tratează pomenitul canon apostolic şi înainte de toate făcând amintire de dobânda de 12%

[1]) Beveregii: Annot. in h. c. pag. 83.
[2]) Id. ibid. pag. 84.
[3]) Cod. Theodos. II. 1.
[4]) Basilikor. lib. XXIII. tit. 3. cap. 74, 75.

anuală, sau de a suta parte pe o lună din suma împrumutată (usura centesima), apoi de cea odată și jumătate (sesquialter), precum și de toate celelalte câștiguri ilegale, așadar în genere de orice fel de goană după dobânzi, dispune ca orice cleric, care se găsește vinovat în acestea, să se caterisească. Iar cât privește cuvintele canonului: «sau altfel practică aceste lucruri», Valsamon în comentarul acestui canon zice: «Aceste cuvinte au sensul următor: unii dintre persoanele sfințite, cunoscând canonul acesta și intenționând să-l ocolească, încearcă să observe litera, însă fără milă vatămă sensul lui; ei dau unor oameni bani să lucreze cu ei și câștigul să-l împartă între dânșii și astfel primejdia de goană după dobânzi cade asupra aceluia, care a primit banii să lucreze cu ei și astfel proprietarii banilor, cari sunt propriamente vânătorii după dobânzi, se ascund sub numirea de milostivi. Canonul, având înaintea ochilor acest comerț ilegal, pedepsește cu caterisire pe ceice fac specula în felul acesta.»[1]) Canonul interzice tuturor clericilor, fără nici o deosebire, să dea bani pe dobândă și a se îndeletnici de orice fel al goanei după camătă; am zis că tuturor, — deoarece după cum am spus la comentarul canonului anterior prin cuvintele: ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι trebue să înțelegem pe toți clericii, deci și pe slujitorii sacramentali — pe episcopi, presbiteri și diaconi, apoi și pe servitorii bisericești — pe ipodiaconi, citeți, cântăreți și ceilalți. Obiceiul de a vâna după dobânzi, deoarece era tratat cu indulgență de către legile civile, a rămas în ființă și în timpul după sinodul dela Niceia și a contaminat persoanele preoțești, astfel că și multe alte canoane au trebuit să fie emise de sinoade împotriva cămătăriei persoanelor preoțești.

Canonul 18.

A venit [la cunoștința] sfântului și marelui Sinod că în oarecari locuri și cetăți diaconii dau presbiterilor euharistia; aceasta nici canonul, nici obiceiul a predanisit, ca ceice nu au putere de a aduce sfânta jertfă să dea trupul lui Hristos celor ce aduc sfânta jertfă. Dar și aceea s'a vădit că unii dintre diaconi se ating de euharistie chiar înainte de episcopi. Deci toate acestea

[1]) Sint. At. II, 153.

să înceteze și diaconii să rămână între cele hotărîte lor, cunoscând că ei sunt slujitori ai episcopilor și mai mici decât presbiterii. Deci să primească euharistia conform rânduielii după presbiteri, dându-le lor ori episcopul ori presbiterul. Dar nici a ședea între presbiteri să fie ertat diaconilor; căci ceeace făceau este împotriva canonului și împotriva rânduielii. Iar dacă vre-unul nu ar voi să se supună chiar după aceste hotărîri, să înceteze din diaconie.

(15, 39 ap.; 15 sin. I ec.; 7, 16 trul.; 5 Antioh.; 20 Laod.).

— In canonul prezent se arată trei păcate ale diaconilor: primul este că voiau ca ei să administreze presbiterilor sfânta împărtășire, al doilea că se împărtășeau chiar înaintea episcopilor, iar al treilea că voiau să aibe în Biserică întâietate față de presbiteri și că-și permiteau să șadă în rândul presbiterilor în biserică pe timpul sfintei liturghii.

Ni este cunoscut locul diaconului în ierarhia sacramentală. Ei ocupă treapta a treia în această ierarhie. Ignatie Teoforul zice despre diaconi ca să fie cinstiți de către toți, deoarece ei nu sunt păzitorii mâncării și beuturii, ci slujitorii Bisericii lui Dumnezeu;[1]) acelaș Sfânt Părinte zice la alt loc că diaconii în urma grației și darului lui Iisus Hristos sunt supuși episcopului și presbiterului.[2]) Diaconii, ca slujitori ai Bisericii lui Dumnezeu, aveau datoria de a primi dela credincioși darurile aduse pentru sfânta jertfă și de a le preda episcopului, de a citi Evanghelia la sfintele slujbe de a da mână de ajutor la săvârșirea sfintei jertfe și la alte lucrări liturgice, de a instrui pe catehumeni, de a cerceta pe martiri și pe mărturisitori în temnițe și de a scrie faptele martirilor.[3]) Diaconii sunt mai ales ajutătorii episcopilor, astfel că pentru episcop diaconul este persoana cea mai indispenzabilă. In Așezămintele apostolice (II, 30) diaconul se numește ἄγγελος καὶ προφήτης τοῦ ἐπισκόπου; în aceleaș Așezăminte (II, 44) se mai numește: urechea, ochiul, gura, inima și sufletul episcopului

[1]) Ignat. ep. ad Trallian. p. — Comp. Clem. Rom. ep. 1 ad Corinth. p. 40, 42.

[2]) Ignat. ep. ad Magnes. p. 2, 6.

[3]) Thomassin; Vetus et nova eccl. discipl. P. I. lib. II, p. 29. — Augusti: Denkwürdigkeiten, XI, 189 fg.

(ἔστω ὁ διάκονος τοῦ ἐπισκόπου ἀκοὴ καὶ ὀφθαλμός, καὶ στόμα, καρδία τε καὶ ψυχή). Acest raport al diaconilor față de episcopi a fost cauza că încă în primele secole ale Bisericii, mai ales la apus, diaconii au început să dea prea mare importanță oficiului lor și se considerau de superiori presbiterilor.[1]) La un sinod apusean (Arelate) dela începutul secolului al IV-lea, deci înainte de sinodul dela Niceia, s'a dat împotriva diaconilor, cari petreceau în cetate lângă episcop, canonul acesta: de diaconis urbicis, ut non sibi tantum praesumant, sed honorem praesbyteris reservent, ut sine constientia ipsorum nihil tale faciant (can. 18).[2]) Se crede că aroganța și pretențiile ilegale ale diaconilor domiciliați în Roma a dat impuls la emiterea acestui canon niceian și adică la propunerea celor doi presbiteri din Roma, cari au participat la sinod în calitate de delegați ai episcopului Romei.[3])

Canonul acesta a fost dat împotriva abuzurilor comise de diaconi și în general împotriva orgoliului lor. El stabilește drept lege pentru toate timpurile: ***întâiu*** că diaconii nu au putere de a da presbiterilor sfânta împărtășanie. Aici nu este a se înțelege presbiterii în genere, când liturghisesc singuri, ci presbiterii, când liturghisesc împreună cu episcopul. După mărturia lui Iustin, diaconii dădeau sfânta împărtășire credincioșilor, cari se împărtășiau la liturghie.[4]) Liturghisind cu episcopul, diaconii voiau ca tot așa să dea sfânta împărtășire și presbiterilor și împotriva acestui lucru

[1]) Van Espen, invocând câteva mărturii din istoria primelor veacuri observă: „Ex his non tantum habemus diaconos urbis Romae hoc elationis et arrogantiae vitio specialiter laborasse, sed insuper habemus hujus arrogantiae et insolentiae radicem et fundamentum, quod nimirum essent ministri, qui episcopo continuo assisterent.., quo fiebat ut apud episcopum plurimum possent: atque hinc iis facile blandiebantur etiam presbyteri, qui ab episcopo aliquid sperabant. Ulterius, cum diaconi thesauri ecclesiastici essent oeconomi et dispensatores, divitiis prae presbyteris abundare consueverant; atque hinc altera superbiendi occasio". (Comment. in canones, pag. 102).

[2]) Harduini, I, 276.

[3]) „Praesentem canonen adversus insolentiam et arrogantiam quorumdam diaconorum a synodo editum fuisse, instantibus duobus illis presbyteris romanis, qui vice Sylvestri pontificis romani interfuerunt huic synodo, non sine fundamento creditur a nonnulis," — zice Van Espen la începutul comentarului acestui canon niceian (loc. cit. p. 101).

[4]) Iustin. apol. II, p. 5.

emite sinodul acest canon al său, zicând, că este împotriva canonului și obiceiului ca ceice nici nu au dreptul de a aduce sfânta jertfă, să dea trupul lui Hristos celorce aduc jertfa pe baza dreptului lor. In ***al doilea rând*** prin acest canon se condamnă că unii dintre diaconi se împărtășau la sf. liturghie înaintea episcopilor. Aceasta la nici un caz nu se referă la eventualitatea, când însuș episcpul servea. Se întâmpla că episcopul dădea ordin vreunui presbiter să săvârșască sf. liturghie, firește cu diaconul împreună, și episcopul era numai prezent la liturghie. In aceste cazuri diaconul, carele înainte de toate trebuia să se cuminece însuși pe sine și apoi pe ceilalți, cari erau de față în Biserică, după obiceiul acelui timp de a se cumineca toți cei prezenți, dânsul dupăce se cumineca pe sine, oferea sfânta împărtășanie episcopului și astfel se întâmpla că episcopul se cumineca după diacon, — și această stricare a ordinei din partea diaconilor (τὴν τάξιν παραλύοντες) voia să o curme sinodul prin acest canon, după cum zice Valsamon în comentarul canonului prezent.[1]) In ***al treilea rând*** canonul dispune în chestiunea aceasta că diaconii sunt datori a-și cunoaște ordinea și starea lor și că numai după presbiteri pot să se cumінece, fie că vor liturghisi cu episcopul sau numai cu presbiterul; și în fine condamnă obiceiul intrat în uz împotriva canonului și ordinei (παρὰ κανόνα καὶ παρὰ τάξιν) ca diaconii în timpul sfintei liturghii să ocupe locuri mai sus ca presbiterii și că ședeau între presbiterii, când aceștia, conform treptei lor, trebuiau să șadă (la locul de sus pe scaune, σύνθρονον) în timpul liturghiei. Canonul se termină cu o amenințare împotriva tuturor diaconilor, cari păcătuesc împotriva acestor dispoziții, că adică unii ca aceștia să fie despoiați de oficiul diaconicesc sau cu alte cuvinte să fie despoiați de oficiul sacerdotal și să fie trecuți în rândul laicilor.

Toate aceste dispoziții ale canonului niceian despre diaconi nu au fost observate în mod riguros și în timpul după sinodul dela Niceia iarăși ne întâlnim cu acuze nouă împotriva trufiei diaconilor și se dau din nou dispoziții sinodale spre a stăvili această trufie și îndrăzneală a diaconilor.[2])

[1]) Sint. At. II, 155.

[2]) Impotriva trufiei diaconilor vezi Ieronim: ep. 85 ad Evagrium. La sinodul al patrulea dela Cartagina din anul 398 s'au dat patru canoane despre ordinea, pe care diaconii sunt obligați să o observe (Harduini I, 985.)

Canonul 19.

In privinţa pavlianiştilor, cari mai apoi s'au întors la catoliceasca biserică, s'a dat hotărîrea să se boteze negreşit din nou. Iar dacă unii în timpul trecut s'au numărat în cler, şi dacă se arată neprihăniţi şi neîntinaţi, dupăce vor fi botezaţi din nou, să se hirotoniască de către episcopul bisericii catolice. Dacă însă cercetarea îi va găsi pe ei nevrednici, se cuvine a se caterisi. Aşişderea şi în privinţa diaconiselor, şi în general în privinţa tuturor celor număraţi în cler să se observe aceiaş procedură. Am pomenit însă în privinţa diaconiselor, cari se socotesc [atari] după chipul lor, deoarece nu au nici o hirotonie, negreşit între laici să se numere ele.

(46, 47, 49, ap.; 95 trul.; 6, 126 Cart.; 1, Vasile c. M.).

— In originalul nostru stă περὶ τῶν παυλιανισάντων; în ediţia sinodală rusească: ceice au fost pavlianiţi, în traducerea latină a lui Beveregiu: de paulianistis. Nouă ni s'a părut corect de a urma în traducerea noastră pe Beveregiu, cu atât mai vârtos cu cât aceşti eretici s'au numit în diferite chipuri — pavlieni, pavlicieni, samosatieni şi manihei[1]. — Pavlianişti sunt următorii antitrinitarului ***Pavel din Samosata,*** carele în anul 261 a ajuns episcop al Antiohiei şi pe care sinodul dela Antiohia din anul 269 l-a scos din demnitatea sa[2]. Invăţătura lui Pavel din Samosata consista în următoarele: Există un Dumnezeu, carele în Sfânta Scriptură poartă numirea de Tatăl. Fiul, carele în Sfânta Scriptură se menţionează ca persoana a doua a Sfintei Treimi, este Cuvântul şi Inţelepciunea, dar acest Cuvânt şi Inţelepciune nu este în Dumnezeu o fiinţă sau persoană deosebită, ci este ştiinţa dumnezeească, ca în om raţiunea. Hristos este numai om, carele a început să existe când s'a născut din Maria; dar în acest om a acţionat şi raţiunea şi înţelepciunea dumnezeiască. Prin această înţelepciune Hristos cu încetul s'a perfecţionat în virtuţi, a devenit Fiul lui Dumnezeu; dar această înţelepciune divină l-a părăsit când

Vezi comentarul canonului 20 al sinodului dela Laodiceia, precum şi cele ale canoanelor 7 şi 16 trulane în ediţia prezentă.

[1] Beveregii annot. in h. c. p. 87.

[2] C. Walch: Historie der Ketzereien, II, 116 — Hefele, Concilien-geschichte, I, 138.

au început patimile sale. Ceeace a învăţat Pavel despre Sfântul Duh nu este clar[1]. Pavlianiştii la botezare — după spusele lu Atanasie cel Mare — pomeniau numele Tatălui, Fiului şi Duhului Sfânt[2], dar deoarece învăţau greşit despre persoanele Sfintei Treimi, botezul lor nu putea fi considerat de botez adevărat în sensul canonului 49 apost. Sinodul dela Niceia, emiţând acest canon referitor la pavlianişti şi la botezul lor şi confirmând dispoziţia (ὅρος) existentă asupra botezului antitrinitar şi adică, după opinia lui Hefele[3], canonul 8 al sinodului dela Arelate din anul 314 prescrie ca pavlianiştii întorşi la Biserica ortodoxă trebuesc, toţi fără deosebire, să fie botezaţi din nou (ἀναβαπτίζεσθαι, rebaptizentur). Sinodul dela Niceia, deoarece nu a recunoscut botezul pavlianist, foarte consecvent n'a putut recunoaşte nici hirotoniile din comunităţile religioase pavlianiste, deoarece celce nu este botezat reglementar, foarte fireşte că nu putea fi nici hirotonit reglementar şi la dânşii nu poate exista nici preoţie reglementară şi legală. Canonul admite excepţie referitor la foştii clerici pavlianişti convertiţi la Biserica ortodoxă; şi adică atunci când se găsesc a fi liberi de păcate şi cu conduită ireproşabilă (εἰ μὲν ἄμεμπτοι καὶ ἀνεπίληπτοι), dupăce s'au botezat din nou, în cazul acela episcopul ortodox poate să-i hirotonească — altfel vor rămâne laici simplii.

Ideia din urmă este exprimată în canon prin cuvintele: καθαιρεῖσθαι αὐτοὺς προσήκει. Zonara este atent la aceste cuvinte în comentarul său la acest canon şi, având motive deplin temeinice, observă: «cred că aici cuvântul caterisire (degradare, καθαίρεσις) este folosit în sens impropriu (καταχρηστικῶς, improprie), deoarece se poate caterisi celce a primit hirotonia reglementar şi celce a fost ridicat la înălţimea preoţiei; celce însă dela început nu a fost sfinţit cu adevărat, cum, de unde şi din care înălţime poate fi degradat? In loc să se fi zis: să fie alungat din cler (ἐξωθήσεται τοῦ κλήρου), s'a zis în sens incorect: să fie caterisit (καθαιρεθήσεται).»[4]

[1] Walch: a. a. o. S 96—99.

[2] Athanas., orat. II contra Arian p. 43.

[3] Conciliengeschichte, I, 209, 427.

[4] Sint. At. II, 159. Vezi pag. 196 din partea I, vol. I din lucrarea prezentă.

Canonul menţionează apoi pe *diaconise*. La comentariile canoanelor sinodului dela Calcedon vom vorbi în special despre diaconise; aici spunem numai atâta despre dânsele, cât e necesar spre a înţelege sensul acestui canon. Diaconise erau acele fecioare sau văduve, cari au făcut făgăduinţă de a trăi pentru totdeauna necăsătorite şi s'au consacrat pe sine slujbei lui Dumnezeu. Până la patruzeci de ani erau sub supravegherea Bisericii şi locuiau în casele lor proprii şi la început purtau îmbrăcăminte lumească, iar mai târziu aveau îmbrăcăminte specială şi se separau de laici, ţinând la făgăduinţele lor; la anul al patruzecilea sau mai târziu episcopul sfinţea întru diaconise pe cele mai vrednice dintre ele, în acelaş fel ca în prezent pe servitorii bisericeşti. Sinodul dela Niceia vorbeşte despre diaconisele, cari au căzut în eresul pavlianist şi dispune ca cu dânsele să se trateze la fel ca şi cu ceilalţi clerici întorşi la Biserică. Cuvintele canonului: «Am pomenit aici despre diaconisele, cari se socotesc atari după chipul lor», Zonara le interpretează astfel: «In timpurile vechi se apropiau de Dumnezeu acele fecioare, cari făceau făgăduinţa că-şi vor păstra castitatea pentru totdeauna; episcopul le sfinţea pe acestea în conformitate cu canonul 6 al sinodului dela Cartagina şi se îngrija de dânsele conform canonului 38 al aceluiaş sinod. Dintre aceste fecioare, la timpul hotărît, adică împlinind 40 de ani, se sfinţeau diaconisele. Episcopii dădeau acestor fecioare îmbrăcăminte specială când ajungeau la 25 de ani — în conformitate cu canonul 126 al sinodului menţionat. Pe aceste fecioare le numeşte sinodul diaconise, atari socotindu-se după îmbrăcămintea lor, dar cari nu au hirotesie (χειροθεσίαν μὴ ἐχούσας) şi dispune să fie primite în rândul laicilor, dacă recunosc eresul lor şi se leapădă de el.»[1])

Canonul 20.

Deoarece sunt unii, cari pleacă genunchii Duminica şi în zilele Cincizecimii; pentruca toate să se păzească în acelaş fel în fiecare parohie, a hotărît Sfântul Sinod ca stând să se dea lui Dumnezeu rugăciunile.

(66 ap.; 66, 90 trul.; 18 Gang.; 29 Laod.; 15 Petru Alex.; 91 Vasile c. M.; 1 Teofil Alex.).

Canonul acesta dispune ca Duminica şi în zilele Cincizecimii trebue să ne rugăm stând, iar nu plecând genunchii la pământ. In canonul 91 al lui Vasile cel Mare se explică pentruce trebue să se facă aşa.

---

[1]) Sint. At. II, 160.

Canoanele Sfântului Sinod al doilea ecumenic, dela Constantinopol.

Canonul 1.

Sfinţii Părinţi adunaţi în Constantinopol au hotărît să nu se desfiinţeze credinţa celor treisute şi optsprezece Părinţi adunaţi în Niceia Bitiniei; ci aceea să rămână validă şi să fie anatematisat tot eresul şi cu deosebire cel al Eunomianilor, adică cel al Eudoxianilor şi cel al Semiarienilor adică cel al Pnevmatomahilor, şi cel al Sabelianilor, şi cel al Marcelianilor, şi cel al Fotinianilor şi cel al Apolinariştilor.

(7 sin. II ec.; 1, 75 trul.; 21 Gang.; 7, 8 Laod.; 2 Cart.; 1 Vasile c. M.).

— Am citat textul acestui canon urmând Sintagma Ateniană. Cu acest text este identic şi cel dela Beveregiu. Altele, mai ales cele din ediţiile tipărite mai nouă, diferă întru câtva de acesta. Astfel în ambele ediţii sinodale ruseşti (1843 şi 1862), în ediţia Brunsii (1839) şi în ediţia lui Pitra după eresul eunomian sunt puse eresul anomeilor şi cel arian, apoi în aceste ediţii după cuvintele despre simbolul niceian textul este astfel: «să fie anatematisat tot eresul şi anume: eunomian sau anomeu, arian sau eudoxian şi semiarienii...» Vom vedea îndată că adaosul nu modifică întru nimic sensul general al canonului.

Părinţii sinodului dela Constantinopol prin acest canon întregesc simbolul lor de credinţă, dat la acest sinod şi anatematizează toate eresurile, iar nominal pe cele citate în canon.

In primul rând se anatematizează eresul *eunomianilor*. La expunerea doctrinei despre Sfânta Treime până la mijlocul secolului al IV-lea s-a dat atenţie exclusiv raportului persoanei a doua din Sfânta Treime faţă de persoana întâia. Chestiunea raportului persoanei a treia faţă de prima şi a doua, a Duhului Sfânt faţă